



ATATÜRK YOLU DERGİSİ

JOURNAL OF ATATÜRK YOLU



Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 72 (2023), s. 68-88.

Geliş/Received: 30.12.2022

Kabul/Accepted: 17.03.2023

DOI: 10.46955/ankuayd.1226683

(Araştırma Makalesi/Research Article)

27 MAYISIN GÖLGESİNDE BİR ALBAY: AĞASI ŞEN (1923-12 ŞUBAT 1981)

A COLONEL IN THE SHADE OF MAY 27: AĞASI ŞEN (1923-12 FEBRUARY 1981)

HATİCE SEVİNÇ ÇAM*

ÖZ

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ordunun sivil siyasete müdahalesinin ilk örneği olan 27 Mayıs 1960 darbesinde aktif bir rol oynayan Hava Kurmay Albay Ağası Şen'in hayatı incelenmiştir. Asker ve sivil olmak üzere iki başlık altında tasnif edilen Şen'in yaşam öyküsünde, özellikle sivil kariyerinin şekillenmesinde etkili olan geniş çevresi ve dostlukları da ayrı olarak ele alınmıştır. Bu doğrultuda asker ve sivil yaşamında karşılaştığı destek ve engeller, ölümünden sonra kendisi hakkındaki olumsuz iddialar birinci elden kaynaklarla sorgulanmış, kişiliğinin ve buna bağlı olarak hayatının şekillenmesinde etkili olan maddi ve manevi yapılanmasındaki motivasyon unsurlarına değinilmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinde Başbakan Adnan Menderes'i Eskişehir'de tutuklama görevini üstlenen Ağası Şen, Milli Birlik Komitesinde Devlet Başkanı Gürsel'in Başyaveri olarak görev yapmıştır. 1965-68 ile 1974-75 yılları arasında iki kez THY Genel Müdürlüğü görevini üstlenen Şen, 1970-71 yılları arasında BJK Başkanı olmuştur. Onun hayat hikayesi üzerinden 1960-1980 arası Türkiye'nin siyasi, iktisadi ve sosyal dönüşümü yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 27 Mayıs Askerî Darbesi, Beşiktaş Jimnastik Kulübü, Milli Birlik Komitesi, Silahlı Kuvvetler Birliği, Türk Hava Yolları.

ABSTRACT

In this study, the life of Air Staff Colonel Ağası Şen, who played an active role in the coup of May 27, 1960, which was the first example of the military's intervention in civilian politics in the history of the Republic of Türkiye, was examined. In Şen's life story, which is classified under two headings as military and civilian, his surroundings and friendships, which were especially influential in shaping his civilian career, are also discussed separately. In this direction, the support and obstacles he faced in his military and civilian life, and the negative claims about him after his death were questioned in the light of first-hand sources. The motivational elements in his material and spiritual armament, which are effective in shaping his personality and accordingly his life, are also referred. Ağası Şen, who was among the task force that arrested Prime Minister Adnan Menderes in Eskişehir during the May 27, 1960 coup, served as President Gürsel's Chief Aide in the National Unity Committee. Şen, who was general manager of Turkish airlines twice, in 1965-68 and 1974-75, was also president of Beşiktaş Gymnastic Club in 1970-71. The article deals with Türkiye's political, economic and social change between 1960-1980 through his life story, try to reflect.

Keywords: 1960 Turkish coup d'état, Beşiktaş Gymnastic Club, National Union Committee, Union of Armed Forces, Turkish Airlines.

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, sevincinc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9443-5632.

Extended Abstract

This study discusses the life of Colonel Ağası Şen from Turkish Air Force staff, who played a critical role in the coup of May 27, 1960, the Turkish military's first intervention in politics since the establishment of the Republic. Biographies literary genre in which various aspects of a person's life are told and that is often used as a source in academic studies. Due to the fact that they mostly deal with people and events that official historiography does not include, biographical studies present unique aspects which will provide a better understanding of the spirit of historical event. Despite their subjectivity, the life stories of the people, who witnessed or actually took part in political and social events that have caused significant breaks in history, provide us to understand these events in a different way. In other words, biographies provide an opportunity to reach behind the scenes and create a better understanding of events.

Şen, who was a member of the task force that has arrested Prime Minister Adnan Menderes during the coup, retired at the age of 38 and stood out of the post-coup factionalism between the "National Unity Committee" and the "Union Committee of Armed Forces" within the army. Adapting to civilian life was not easy for a brilliant staff officer, who reached the rank of colonel at a young age. In 1963, he took office in the administrative council of "Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları" (Erdemir) through Cemal Gürsel, where he became a close colleague with Vehbi Koç. Returning to his active business life by staying at Erdemir until 1965, Şen became the General Manager of Turkish Airlines between 1965 and 1968, breaking new grounds in the history of THY. When he became general manager, the company became profitable for the first time since 1956. In 1967, he took an important task in the transition of Turkish Civil Aviation to jet planes, and twin-engine jet planes produced by McDonnell Douglas company joined THY's fleet. Ağası Şen, after leaving the General Manager of Turkish Airlines, worked respectively in Çukurova Holding Company, Metal Kapak A.Ş. and for a short time at the Coca-Cola Company he was the president of Beşiktaş Gymnastic Club between 1970-1971. Returning to Turkish Airlines as the General Manager in 1974, Şen did not give up his passion for aviation despite leaving a year later and supported the establishment of Bursa Airlines, a Turkish civil aviation company, in 1977. Ağası Şen, who stayed out of politics despite various offers, was interested in commerce for the rest of his life. Şen was on the board of trustees of companies operating in aviation, tourism, and industry, especially Transtürk Holding, and passed away on February 12, 1981, at the age of 58, due to stomach cancer.

During his military service, he was a defense attaché at the Turkish Embassy of Washington D.C. between 1956 and 1958, and he formed friendships with influential people both in Türkiye and the United States. A staunch anti-communist, Şen's hatred of communism comes from the psychological factor of him being a Caucasian immigrant. This is also evident from the fact that he formed close friendships with people that shared common goals, such as Ruzi Nazar, who was the CIA's Middle East station chief during the Cold War, and Alpaslan Türkeş, one of the influential army officers of May 27 and the Chairman of the Nationalist Movement Party. The fact that his membership of the Turkish branch of the International Executive Service Corps, founded by David Rockefeller, under the leadership of Nejat Eczacıbaşı, shows that similar friendships have also been influential in shaping his career in his civilian life. However, despite his success in the process between the General Manager of Turkish Airlines to the Presidency of Beşiktaş Gymnastic Club, he was always put on the target board by some circles. Both in military and civilian periods of his life, his friendship had a negative effect, on the fact that he was labeled as a freemason by Colonel Talat Aydemir, Commandant of the Military Academy. Same kind of accusations, accompanied with an allegation that he was a member of a religious sect were made by Saadettin Bilgiç, one of the active figures of the Justice Party.

This study firstly deals with the life story of Ağası Şen, which flows as two separate branches in different periods, as a soldier and a civilian, under a single title, and analyzes the baseless allegations against him through primary sources. However, this period between 1960 and 1980 is a reflection of the political, economic and social life in Türkiye. From this aspect, this study aims to reflect the early phase of Türkiye's social and economic transformation in the time between two coups, which the containment of the Soviet Union was adopted as a policy, through Şen's life.

Giriş

Biyografiler; bir kişinin hayatının çeşitli yönleriyle anlatıldığı edebi bir türdür ve akademik çalışmalarda sıklıkla kaynak olarak kullanılmaktadır. Zira belli bir döneme ait olan kişi ve olayları, resmî tarih yazıcılığı sınırları dışında ele alabilen biyografik çalışmalar, dönemin ruhunun daha iyi anlaşılabilmesini sağlayacak emareler sunabilmektedir. Sübjektif olmalarına rağmen tarihte önemli kırılmalara neden olan siyasi, sosyal hadiselerle tanıklık eden ya da bilfiil içinde yer alan kişilerin hayat hikâyeleri, bu olayları farklı bir biçimde ele alarak idrak edebilmeye yardımcı olmaktadır. Başka bir deyişle bu çalışmalar perde arkasına ulaşılmasını sağlayarak olayları daha iyi anlamlandırma imkânı yaratmaktadır.

Türk siyasi tarihinin en önemli olaylarından biri kabul edilen 27 Mayıs 1960 darbesi, cumhuriyet tarihinde ordunun sivil siyasete müdahalesinin ilk örneğidir. Bununla birlikte 27 Mayıs, sadece kendi döneminin ordu-siyaset çatışması ekseninde kalmamış, sivil-asker ilişkileri başta olmak üzere Türk siyaseti ve toplumsal yaşamında günümüze kadar uzanan geniş bir etkiye sahip olmuştur. 27 Mayıs'ın birçok nedeni olmasına rağmen ortak mutabakata varılan en temel faktör, ordunun hem teknolojik anlamda yaşanan devrin çok gerisinde kalması hem de ordu-iktidar ilişkisinin henüz ortak bir noktada kesişmemesi durumudur.¹ Cumhuriyetin ilanından sonra kısa süreli denemeler olmasına rağmen, Türkiye çok partili yaşama geç katılmış ve ülkenin içinde bulunduğu koşullar çok partili siyasi hayata geçmeyi geciktirmiştir. 1946 yılında CHP'den ayrılan milletvekilleri Dörtlülük Takrir bildirisi ile Demokrat Partiyi kurmuş ve katıldıkları ilk 1946 seçimleri ile ana muhalefet partisi olarak Mecliste yerini almıştır.

Kapalı oy, açık tasnif prensibiyle halkın ilk defa serbest iradesiyle oy kullanabilmesini sağlayan 14 Mayıs 1950 seçimlerinin Demokrat Parti (DP) tarafından kazanılması reel anlamda çok partili demokratik bir rejimin başlangıcı sayılmıştır. İktidara geldikleri zaman sağlam bir demokrasi düzeni kurmayı hedefleyen DP, 1954 seçimlerinden sonra iktisadi hedefleri ön plana alarak demokrasiyi güçlendirmeyi ihmal etmiştir. Muhaleflerin faaliyetlerini engellemek adına Milletvekili Seçim Kanunu'nda değişiklik yapan DP, devlet radyosunu hükümet tekeline alarak muhalefetin sesini engellediği gibi seçmen ve seçim bölgelerine yönelik baskıcı bir politika yürütmüştür. 1954-1957 arası iç ve dış dönemde önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Ekonomik sorunlar giderek büyümeye devam ederken DP'nin kendi içindeki kavga da büyümüş, partiden ayrılan bir grup Hürriyet Partisi adı altında toplanmıştır. Eski gücünü yitirdiğini anlayan DP, 1957 yılında muhalefete seçim hazırlığı fırsatı sunmadan seçimlere gitmiş ve yeniden tek başına iktidara gelmiştir.² 1957-1960 dönemi ise DP'nin çöküş dönemini temsil etmektedir. Bu dönemde yaşanan ekonomik kriz, iç ve dış borçlanma çiftçinin toprağı bırakıp şehre göç etmesine sebep olmuştur. DP'nin en büyük politikası olan toprak ve köylüyü kalkındırma düsturu iflas etmiştir. Muhalefetin oluşturduğu "Güç Birliği"ne karşı DP "Vatan Cephesi"ni kurmuştur. Siyasi bir güç gösterisine dönen bu cepheleşme süreciyle yurdun her bölgesinde silahlı çatışmalara varacak kadar büyük kavgalar yaşanmıştır. İnönü'ye karşı başlatılan suikast girişimleri³ yine bu dönemin en önemli güvenlik sorunlarından birini teşkil etmektedir.

27 Nisan 1960 tarihinde Meclis'te DP'lilerce kabul edilen "Tahkikat Komisyonu" kararı, DP yönetimine karşı eleştirileri arttırmıştır. 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi'nde başlayan gençlik olaylarında Turan Emeksiz adlı öğrenci polis tarafından öldürülmüş, Rektör Sıddık Sami Onar yaralanmıştır. Polisin sivil öğrencilere uyguladığı şiddet karşısında askerî okul öğrencileri sivil iktidara karşı ilk kez tavrını ortaya koymuştur.⁴ "555K Olayı"⁵

¹ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Kitapları, 2004, 55.

² Sedef Bulut, *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2007, 27-28.

³ 29 Nisan 1959'da Ege gezisine başlayan CHP Başkanı İsmet İnönü, Uşak'ta saldırıya uğramış yine İstanbul'a döndüğü 4 Mayıs 1959'da Topkapı'da bir grubun saldırısına maruz kalmıştır. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1950-1964*, Cilt III, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, 373-375. Bayraklı'da İnönü'ye karşı düzenlenen suikast girişimi gezi rotasının değiştirilmesi ile önlenmiştir. Seçil Karal Akgün, *27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009, 52,53. İnönü'nün maruz kaldığı bir diğer saldırı Kayseri Gezisi sırasında yaşanan Yeşilköy Olayları'dır. Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973, 305-307.

⁴ Sinan Onuş, *Parola: İnkılap 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003, 67-68.

⁵ Tahkikat Komisyonunun yayınladığı sıkıyönetim bildirimlerinden sonra DP'ye tepki göstermek isteyen muhalefet "5 Mayıs Saat 5'de Kızılay'da" parolası ile bir protesto düzenlemiştir. Bu durumdan DP'lilerin de haberi vardır ve durumu tersine çevirmek amacıyla bir grup DP'liler de kalabalığın arasına karışmıştır. Meclis toplantısından çıkıp Çankaya Köşkü'ne gitmekte olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Menderes, Kızılay'dan geçerken bir an kalabalığın ortasında kalmıştır. Hatta Başbakan Menderes emniyet güçlerinin uyarılarını dikkate almayarak arabasından inip konuşma yapmak istediği sırada öfkeli kalabalığın hiddeti ile karşılaşmış ve saldırıya uğramıştır. Örsan Öyemen, *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987, 215-217.

üniversite öğrencileri, siyasi parti grupları, asker ve halkın DP iktidarına tahammülün kalmadığını gösteren önemli olaylardan biridir. 21 Mayıs Harp Okulu yürüyüşü⁶ ise 27 Mayıs'ın provası gibidir. Süvari ve Zırhlı Birlik Subayı Albay İsmail Atak ve diğer subaylarının tevkifinden dolayı hükümete karşı tepkili olan Harp Okulu öğrencileri, 20 Mayıs'ta Türkiye'yi ziyaret eden Hindistan Başbakanı Nehru'yu karşılama ve muhafızlık görevinin Harp Okuluna verilmesi üzerine subaylarla beraber 21 Mayıs'ta saat 14.00'ten itibaren Sıhhiye Orduevi ile Güven Park arasında dolaşmaya başlamış ve sayıları bine yaklaşan bu grup Kızılay'a doğru yürüyüşe geçmiştir. Hükümeti istifaya açık bir şekilde davet eden grubun yürüyüşünde, ast-üst ilişkisinin sekteye uğradığı ve emir-komuta zincirinin bozulduğu Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Namık Argüç ile göstericiler arasında yaşanan sert tartışmalardan anlaşılmaktadır. Harp Okulu Komutanı Tuğgeneral Sıtkı Ulay'ın öğrencilere okula dönmeleri yönündeki telkinlerinden ve tutuklu olan arkadaş ve komutanlarını serbest bırakacağına yönelik verdiği sözden sonra kalabalık dağılabilmektedir.⁷ 21 Mayıs akşamı Çankaya Köşkü'nde yapılan toplantıda Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüştü Erdelhun, Harp Okulunun kontrolü altında olduğunu ancak tedbir amacıyla yetkilerinin artırılmasını talep etmiş ve bu teklifi kabul edilmiştir. 22 Mayıs'ta Ankara'da bazı birliklerin yeri değiştirilmiş, İzmit ve Adapazarı'ndan geçici birlikler sevk edilmek istenmiş, Konya'dan getirilen destek kuvvet Ankara Tandoğan bölgesine yerleştirilmiştir. Orduda yapılması düşünülen bu kuvvet komuta değişiklikleri Milli Savunma Bakanı Yaveri Kurmay Binbaşı Adnan Çelikoğlu ve Ankara Garnizon Komutanı Selahattin Kaplan tarafından doğru bulunmamış ve Hükümet-Ordu arasındaki gerilimi artıracığı ve bir ordu müdahalesine sebebiyet vereceği söylenmesi üzerine Başbakan Menderes'in emriyle durdurulmuştur.⁸ Ancak gerek Genelkurmay Başkanı Erdelhun Paşa ve gerekse Başbakan Menderes'in yatıştırıcı ve önleyici faaliyetlerine rağmen uzun zamandır yapılması planlanan askerî müdahale 1960 baharında emir komuta zincirinin dışında küçük rütbeli subayların ağırlıklı olduğu bir cunta tarafından gerçekleştirilmiştir. Hava Kurmay Yarbay Ağası Şen de 27 Mayıs'a katılan subaylardan biridir. Adını 27 Mayıs müdahalesi ile duyurmuş olan Şen, MBK döneminden sonra sivil hayatında da önemli görevler ifa etmiştir.

Bu makalenin nihai amacı Ağası Şen'in hayatı üzerinden Türkiye'nin 1960-1980 yılları arasındaki siyasî, iktisadî ve sosyal parametrelerdeki kırılmayı anlamak ve anlamlandırmaktır. Zira onun yaşam öyküsü Sovyetlerin çevrelenmesinin şiar edildiği Soğuk Savaş'ın zirve noktasında darbeler arasına sıkışan Türkiye'nin sivil ve kapitalist dönüşümüne dair panoramik izler taşımaktadır.

1. Ağası Şen'in Askerlik Yaşamı

Kafkasya asıllı⁹ olan Ağası Şen¹⁰, 1923 yılında Giresun'da doğmuştur. Annesi Nebiye Hanım, babası ise Doktor Eyüp Sabri Bey olan Şen, babasının mesleği nedeniyle eğitim hayatına Van'da başlamış ve 1934 yılında ilkokuldan mezun olmuştur. Ortaokulu 1937 yılında Trabzon'da tamamlayan Şen, aynı yıl Maltepe Askeri Lisesine kaydolmuş ve 1940'ta buradan mezun olmuştur. 1 Mayıs 1940 tarihinde girdiği Ankara'daki Kara Harp Okulundan 15 Eylül 1941 tarihinde mezun olmuş ve aynı yıl Türk Hava Kurumu bünyesinde Ankara'da kurulan uçuş okulu Türkkuşu'na asteğmen olarak atanarak burada pilotaj eğitimine başlamıştır.¹¹ 15 Nisan 1942 tarihinde teğmenliğe nasedilen Ağası Şen 1 Temmuz 1942'de pilotaj eğitimi alması için İngiltere'ye gönderilmiştir. İleri havacılık öğrenimi gördüğü Sandhurst'tan (İngiltere Kraliyet Hava Harp Okulu) 30 Eylül 1943 tarihinde birincilikle mezun olmuştur.¹²

İngiltere'den döndükten sonra 12 Aralık 1943 tarihinde Merzifon'daki 4. Hava Üssü'ne pilot olarak tayin edilen Ağası Şen 30 Ağustos 1945'te üsteğmenliğe terfi etmiş ve burada harekât subayı olmuştur. 25 Nisan 1947'de ise Kütahya'daki 7. Hava Üssü'ne atanmıştır.

⁶ "Harp Okulu Yürüyüşü" olarak anılsa bile aslında Harp Okulu öğrencilerinin sayısı yaklaşık 300 kişidir. Geriye kalan 700-800 kişi ise orduda görevli subaylardır ki o yüzden bu yürüyüş 27 Mayıs'ın provası olarak anılabilmektedir. Sıtkı Ulay, *General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına*, İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi, 1968, 77.

⁷ Ulay, *General Sıtkı Ulay'ın*, 76-79.

⁸ Ayrıntılı için bkz. Özdağ, *Menderes Döneminde*, 177-180.

⁹ Bilinenin aksine Ağası Şen, Çerkez değildir. Şen'in ailesi Güney Dağıstan'dan Rus işgali sonrası Giresun'a göç etmişlerdir. Aile aslen Azerbaycan sınırındaki Şirvan'a bağlı Nuha'dandır.

¹⁰ Hakkında yazılan kaynakların genelinde ve nüfus kâğıdında ismi "Agasi" olarak geçmesine rağmen askerlik safahatının yer aldığı dosyada "Ağası" kullanılmaktadır. Günlük hayatında yakın çevresi kendisine Ağhan olarak hitap etmektedir.

¹¹ Hava Harp Okulu 1951 yılında kurulduğundan bu tarihe kadar hava subayı olacak Harbiyeliler Kara Harp Okulu'nda eğitim almakta, müteakiben hava birliklerine katılmaktadırlar. Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Yalçın, "Türk Hava Kuvvetleri Tarihinde Hava Okulu ve Harp Okuluna Geçiş Süreci", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 9, 17, (2015): 229-260.

¹² Genelkurmay Başkanlığı, General ve Amiral Ş. Gen. Dosya No: 6.

Ağası Şen, Truman Doktrini çerçevesinde askerî eğitim almak için ABD'ye gönderilen ilk on altı kişilik ekibin içindedir. 16 Şubat 1948'de pilotaj eğitimi için Amerika'ya gönderilen Şen, 30 Ağustos 1948'de yüzbaşı olmuştur. Amerika'daki 8 aylık eğitimini tamamlayarak 10 Ekim 1948 tarihinde Türkiye'ye döndükten sonra 1 Kasım 1948'de Kütahya'daki 7. Hava Üssü'ne pilot olarak tayin edilmiş, burada 26 Şubat 1950 tarihine kadar görev yapmıştır. 28 Şubat 1950'de yeniden Merzifon'daki 4. Hava Üssü'ne harekât subayı olarak atanmıştır. Yaklaşık iki yıl süren görevi 1 Ocak 1952'de son bulmuş ve 3 Ocak 1952'de İstanbul Hava Harp Akademisine mütercim olarak atanmıştır. 1 Ekim 1952 tarihinde burada kurmay öğrenciliğe başlayan Şen, 30 Ağustos 1953 tarihinde binbaşılığa terfi etmiştir. 6 Eylül 1953 tarihinde Hava Harp Akademisindeki eğitimini tamamlamış ve 12 Eylül 1953'te Ankara Hava Kuvvetleri Karargâhına harekât subayı olarak atanarak 3 Eylül 1954 tarihine kadar burada görev yapmıştır. 9 Eylül 1954'te Eskişehir'deki 143. Filo Komutanlığına av pilotu olarak atanmıştır. Bu esnada Eskişehir'deki Hava Okulunda öğrenci olarak ders görmüştür. 30 Aralık 1954'te Eskişehir'deki 141. Filo Komutanlığına uçuş filo komutanı olarak atanmış, 30 Ağustos 1955'te aynı filoya jet pilotu olarak tayin edilmiştir. 28 Ağustos 1956 tarihinde Hava Ataşesi olarak Washington'a atanan Şen'in buradaki görev süresi 13 Ağustos 1958'de son bulmuştur. 27 Ağustos 1958'de Eskişehir 1. Hava Kuvveti 114. Filo Komutanlığı'na atanmış ve aynı yıl 30 Ağustos'ta yarbay rütbesini almıştır. 8 Mart 1960 tarihinde ise İstanbul'da bulunan Yüksek Kumanda Akademisi'nde öğrenci olmuştur.¹³

1.1. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve Ağası Şen

Kurmay Yarbay Ağası Şen, İstanbul'daki eğitimine devam ederken 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleşmiştir ve Yarbay Şen de darbenin önemli isimlerinden biridir. Ankara ve İstanbul olmak üzere iki ayrı örgüte dahil olan darbeci subaylar arasında Kurmay Yarbay Ağası Şen, İstanbul örgütü ile çalışmaktadır ve 27 Mayıs darbesinde Başbakan Menderes'i tutuklamak gibi önemli bir göreve seçilmiştir. Anılardan takip ettiğimiz süreçte, 26 Mayıs 1960 günü İstanbul ekibi adına Albay Muzaffer Yurdakuler Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan toplantıya katılmış, toplantıda harekâtın parolası ve zamanı belirlenmiştir. Albay Yurdakuler İstanbul'dan Yarbay Orhan Kabibay'ı arayarak "*Emekli sandığından istediğin 2740 lirayı aldım. 10 lirasını kestiler. 2730 lira kaldı. Eskişehir'deki Havacı arkadaşın da parasını aldım ama bildiremiyorum. O'nu da sen hallediver*" diyerek 27 Mayıs sabah 04.00'te yapılacak harekâtın 03.00 alındığını ve Eskişehir'deki Menderes'i tutuklama işini halletmelerini şifreli bir şekilde söylemiştir.¹⁴ Haberi alan Yarbay Kabibay ve Binbaşı Orhan Erkanlı, Hava Harp Akademisinde Tabiye ve Strateji grubu başkanlığı yapan ve cuntanın içinde olan Albay Mucip Ataklı'ya ulaşarak durumu anlatmış, Ataklı, Eskişehir'de Menderes'i tutuklama işini başarabilecek dirayet ve salahiyyete sahip olarak gördüğü, o esnada akademi kursiyeri olan Kurmay Yarbay Ağası Şen'i önermiştir. Derhal, Yarbay Şen ve arkadaşı Yarbay Hulusi Kaymaklı çağrılarak Menderes'i en geç sabah altıda tevkif edip Ankara'daki ihtilal kuvvetlerinin emrine getirilmesi görevi tevdi edilmiştir. Yarbay Şen ve Yarbay Kaymaklı bu önemli görevi kabul etmelerine rağmen Yarbay Şen'in girişimin atıl kalacağına dair endişeli ve tereddütlü olduğu şu ifadelerden anlaşılmaktadır: "*Biz oraya gider, Menderes'i tevkife kalkarken siz de burada ihtilali yine tehir ederseniz halimiz çok hoş olur doğrusu...*"¹⁵ Keza; Albay Ataklı, Binbaşı Erkanlı ve Yarbay Kabibay'ın Harp Okulu'ndan uğurladığı Şen, bir gün önce ertelenen harekâtın gerçekleşeceğine dair endişelerini, "*Bizi yakmayın, karar kesin mi?*"¹⁶ diye yinelemiş, "*kesin*" cevabı karşısında Yarbay Şen, Yarbay Kaymaklı ile beraber Başbakan Menderes'i tutuklamak üzere saat 16.30'da Kabataş'tan kalkan arabalı vapur ile Eskişehir'e doğru hareket etmişlerdir.

Yarbay Şen ve Kaymaklı akşam saatlerinde Eskişehir'e vardıklarında ilk iş olarak, Hava Kuvvetleri Komutanı Albay Muhsin Batur'un evine gitmiştir. Batur o geceyi ve Şen ile diyalogunu kendi anılarında şöyle yazmıştır:

"Saat 20.30 sıraları idi, evde yalnızdım. Eşim Leyli okulda bulunan kızımı almak üzere İstanbul'a gitmişti. Kapı çaldı, açtım, resmi elbiseli fakat şapkasız ve rengi sararmış, heyecanlı bir vaziyette Yarbay Ağası Şen'i gördüm. 'Hayrola, ne arıyorsun burada?', dedim. Aramızda şu muhavere geçti; 'Albayım, hemen resmi giyin, silahını al gel, gidelim.' 'Anladık, gelirim, ama sen gir içeri, anlat... evde kimse yok.' 'Yenge, çocuk yok mu?' 'Yok...' 'Ev

¹³ Genelkurmay Başkanlığı, General ve Amiral Ş. Gen. Dosya No: 6 ve Kuruluşundan Günümüze Hava Kuvvetleri Komutanlarımız, Ankara: Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Merkez Daire Başkanlığı Yayınları, 1997, 3.

¹⁴ Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996, 263.

¹⁵ Abdi İpekçi, Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, İstanbul: Uygun Yayınevi, 1965, 192,194 ve Cüneyt Akalın, *27 Mayıs Bir Devrimdir*, 50. *Yılında 27 Mayıs*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010, 49-60.

¹⁶ Orhan Erkanlı, *Askeri Demokrasi*, İstanbul: Güneş Yayınları, 1987, 64.

sahiplerinden ses işitilir mi?’ ‘İşitilmez haydi gel içeri.’ ‘O halde kapıda Yarbay Kaymaklı var, onu da çağırayım.’¹⁷

Yarbay Şen, harekât hakkında bildiklerini Albay Batur ile paylaştıktan sonra görevini kusursuz tamamlamak için iyi bir plan uygulamak istemiş ve bu sebeple titiz davranmıştır. Görüşmede güvendikleri kuvvet ve komuta sahibi arkadaşlarına konuyu açma kararı verilmiş ve ilk olarak Tümgeneral Süleyman Tulgan’a ulaşılmıştır. Yarbay Kaymaklı; Tümgeneral Tulgan’ı alıp Albay Batur’un evine getirmiş ve Tümgeneral Tulgan da harekâta katılmıştır. Müteakiben Albay Batur, 4. Hava Üs Komutanı olan Kurmay Albay Mustafa Azaklı’yı arayarak konu hakkında konuşmak üzere evine davet etmiştir. Teklifi koşulsuz kabul eden Albay Azaklı’nın ardından harekâta dair planlama yapılırken önemli bir silah gücüne sahip olan uçaksavar birliklerinin de desteğini almak üzere Uçaksavar Tugay Komutan Yardımcısı Albay Nadir Bürgüt’e Yarbay Kaymaklı tarafından teklif götürülmüştür. Albay Bürgüt’ün de desteğine alan ekip, İstanbul veya Ankara’dan haber gelmeksizin harekete geçmenin doğru olmayacağını bildiklerinden radyo bildirisini beklemişlerdir.¹⁸ 27 Mayıs’a dair herhangi bir bilgisi olmayan bu subaylar, konuyu duyunca hiç şaşırılmamış, aksine sorgusuz sualsiz bu oluşum içinde olmayı kabul etmişlerdir.¹⁹

Ekip gece saat 02.00’de harekete geçerek gizlice şehir telefonu ve radyosu bulunan Albay Azaklı’nın makamına gitmişler, bu esnada Yarbay Nüzhet Yolaç da gruba katılmıştır. Albay Batur’un anlatımıyla, “*zaman mefhumu ve ölçüleri sanki ortadan kalkmış, dakikalar saat olmuştu*”. Saat 03.00’e doğru askerî hat üzerinden Hava Kuvvetleri Komutanlığını arayan grup, cevap alamamış bunun üzerine şehir telefonu ile İstanbul’da gelişigüzel bir abone isteyip postane hatlarını kontrol etmek istemişler irtibat sağlanamayınca harekete geçildiğini anlamışlardır. Lakin yine de Kurmay Yarbay Ağası Şen’in radyodaki anonsu bekleme teklifine riayet ederek saat 04.30’daki radyodaki dikkat anonsunu beklemişlerdir.²⁰

İşaretin gelmesi sonrasında Yarbay Şen ve Yarbay Kaymaklı ilk iş olarak Eskişehir Hava Üssü Komutanı Tuğgeneral Bedii Kireçtepe’nin evine gitmişlerdir. Yarbay Şen, Yarbay Kaymaklı ve Tuğgeneral Kireçtepe arasında şu konuşma geçmiştir: “*Paşam Silahlı Kuvvetler şu andan itibaren memlekette idareyi ele almış bulunuyor. Burada da idareye sizin el koymanızı istiyoruz.*”²¹

Kendisine harekâta dair izahat verilirken Demokrat Parti’nin Maliye Bakanı Hasan Polatkan Tuğgeneral Kireçtepe’yi aramış, telefona Yarbay Ağası Şen cevap vermiştir: “*Ben Polatkan... Paşa orada mı?*”, Yarbay Şen ise “*Yok Efendim*”, deyip telefonu kapatmıştır. Lakin telefon bir kez daha çaldığında bu sefer telefonu Tuğgeneral Kireçtepe açmış, Eskişehir Valisi’nin “*Paşam derhal vilayete gelmenizi rica ederim*” mesajına Tuğgeneral Kireçtepe “*Şu anda askerî idare başlamıştır. Siz lütfen karargâha geliniz*”, diye cevap vermiştir.²² Eskişehir’deki şeker fabrikasında konaklayan Başbakan Menderes’i tutuklamak için Yarbay Şen’in de içinde bulunduğu Albay Azaklı’nın komutasındaki grup harekete geçmiş, ancak planlamada 15-20 dakikalık bir zaman kaybedilmiş ve Başbakan Menderes ve Bakan Polatkan oradan ayrılmıştır. Yurtiçi Bölge Komutanı Hakkı Önel’in harekâttan haberi olmadığı için Menderes ve kafilesine Kütahya’ya giderken forslu arabasını tahsis etmiş ayrıca bir manga erin de eşlik etmesini sağlamıştır.²³ Başbakan Menderes ve maiyetinde bulunan birkaç milletvekilinin otomobiller ile şehirden ayrıldığı haberi üzerine 4. Hava Üssü’ne bağlı F-86 uçakları kaldırılarak kafilenin keşfine gönderilmiş ve uçaklar, alçak uçuş yaparak kafilenin durumunu anı anına haber vermiştir. Başbakan Menderes ve kafilesi Kütahya’ya girdiğinde Kütahya’daki Hava Er Eğitim Tugayına telefon edilerek “*Menderes ve maiyetindekilerin, bir hadiseye mahal verilmeden Tugaya getirilmesi ve muhafaza altına alınması*” emri verilmiştir. Menderes ve maiyetindekiler gözaltına alınarak önce Eskişehir’e ardından Ankara’ya doğru hareket edilmiştir. Uçak Ankara’ya yaklaşırken Cemal Gürsel’i İzmir’den getiren uçakla telsiz irtibatına geçilmiş ve böylece Yarbay Ağası Şen’in de içinde bulunduğu Eskişehir’deki havacıların ilk vazifesi tamamlanmıştır.²⁴

¹⁷ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler*, Üç Dönemin Perde Arkası, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, 79-80.

¹⁸ Batur, *Anılar*, 80-81.

¹⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Yarı Silahlı Yarı Kûlahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1991, 55.

²⁰ Batur, *Anılar*, 82.

²¹ İpekçi, Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, 225.

²² İpekçi, Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, 225-226.

²³ Toker, *Demokrasimizin*, 62-63.

²⁴ Batur, *Anılar*, 82-84.

1.2. Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği Arasında Ağası Şen

27 Mayıs Darbesinin gerçekleşmesiyle beraber Türk siyasi tarihinde ara dönem olarak da adlandırılan “Milli Birlik Komitesi” (MBK) devri başlamıştır. Orgeneral Cemal Gürsel’in 27 Mayıs’ın lideri olarak Genelkurmay Başkanlığında gerçekleştirilen ilk toplantıya daha önce Cemal Madanoğlu tarafından davet edilen ve buraya getirilen üniversite profesörleri de katılmıştır. 27 Mayıs harekâtının ilk sorunsal komite üyelerinin belirlenmesi olmuştur. 27 Mayıs’tan sonra yapılan toplantılara katılan Şen, harekâta katılan isimlerin açığa çıkmaması ve komitenin önemli sorumluluklar almadan idareyi sivillere devretmesi gerektiğini savunmaktadır.²⁵ Harekâta katılan diğer subayların büyük çoğunluğu ise askerî yönetimin bir süre daha devam etmesi taraftarıdır ve komitede yer almak istemektedirler. Gürsel, komitenin 20-25 kişiden fazla olmamasını uygun bulmuştur. Bunun üzerine Tuğgeneral Sıtkı Ulay, komite üyesi belirleme hakkının harekâtın ilk ve en eski üyelerine ait olduğunu söylemiştir.²⁶ Toplantıda çıkan tartışma üzerine Yarbay Şen harekâta aktif rol almasına rağmen MBK Üyesi kartını fırlatıp yere atmış ve bir daha toplantılara katılmamıştır. Yarbay Şen, “*İhtilali ülkeyi yönetmek için değil, kardeş kavgasına engel olmak için yaptık. Biz halkımıza, müdahaleden sonra kışlamıza döneceğimize söz verdik*”, diyerek kendisine teklif edilen MBK üyeliğini reddetmiştir. Ancak Yarbay Şen, MBK üyesi olmasa da Cemal Gürsel’in başyaveri²⁷ olarak bu dönemde çok önemli bir görevde bulunmuştur.

18 Temmuz 1960 tarihinde Ankara Hava Kuvvetleri Karargahına tayin olan Yarbay Şen²⁸, başyaver olarak görev yaptığı süre içerisinde makamının ötesinde bir özgül ağırlık yaratmış, karar verme mekanizmasında inisiyatif almış, hatta MBK Başkanı Gürsel üzerinde önemli bir etki oluşturmuştur. Hem Gürsel’in yapacağı önemli görüşmelerde karar verme ve planlama safhasını düzenlemiş hem de özellikle 14’ler olayından sonra komite içerisindeki atamalar ve gruplaşmalarda Ağası Şen kilit bir rol oynamıştır. Başyaverlik görevi süresince Ağası Şen Cemal Gürsel’in tüm gezilerine eşlik etmiş, randevu ve görüşmeleri kendi inisiyatifinde belirlemiştir. Gürsel’in bilhassa İsmet İnönü ile yaptığı özel görüşmelere²⁹ Ağası Şen de eşlik etmiştir.³⁰ Gürsel ile İnönü arasındaki görüşmelerdeki en önemli konular kurucu meclis ve seçimler olmuştur. Kurucu meclisin açılmasına dair görüşmeler yapıldığı bu zamanda İnönü ile Gürsel arasında yazılı olmayan bir cumhurbaşkanlığı anlaşması yapılmıştır.³¹ 13 Kasım 1960 tarihinde yaşanan “14’ler Olayı”ndan³² sonra 21 Kasım’da rahatsızlanan Cemal Gürsel’in yaklaşık 40 gün süren hastalık döneminde Şen, hem Gürsel’in sıhhati ile yakından ilgilenmiş hem de idari görevlerini üstlenmiştir. 6 Ocak 1961 tarihinde Kurucu Meclis’in açılması ile MBK Dönemi fiilen sona ermiştir.³³

²⁵ İpekçi, Coşar, *İhtilalin İç Yüzü*, 291.

²⁶ Ulay, *General Sıtkı Ulay’ın*, 129-130.

²⁷ Yarbay Şen’in başyaverliğe getirilmesinde Albay Türkeş’in etkili olduğu, Türkeş’in Gürsel’in yetkilerini tayin ederken kontrol etme gücüne sahip olmak istediği iddia edilmiştir. Aksi halde karacı bir generalin havacı bir başyaver tayin etmesinin pek de mümkün olmayacağı düşünülmektedir.

²⁸ Genelkurmay Başkanlığı, General ve Amiral Ş. Gen. Dosya No: 6.

²⁹ 6 Ağustos 1960 tarihinde İsmet Paşa’yı Heybeliada’daki evinde ziyaret eden Gürsel bu görüşmede MBK’nın çalışmalarına yönelik malumatları İsmet Paşa ile konuşup onun görüşlerini almıştır. Yine İsmet İnönü 24 Ağustos 1960 tarihinde Gürsel’in ziyaretini Florya Köşküne giderek iade etmiş ve o dönem MBK’nın üzerinde fazlasıyla tartıştığı konular üzerinde konuşmuşlardır. Toker, *Demokrasimizin*, 104-105, 117.

³⁰ Toker, *Demokrasimizin*, 104.

³¹ MBK Başkanı Gürsel, Kurucu Meclis ile alakalı anayasa çalışmaları görevini Prof. Turhan Feyzioğlu’na vermiştir. 3 Kasım 1960’ta Feyzioğlu’nun evinde Başyaver Albay Şen ve CHP Genel Sekreteri İsmail Rüstü Aksal bir araya gelerek bazı anlaşmalar yapmıştır. Buna göre Gürsel Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin tek dereceli oyla yapılmasını ve İsmet Paşa’nın aday olmamasını istemesine karşılık Kurucu Meclis içinde CHP’lilerin sayısının fazla olacağını ve seçimde CHP’ni destekleyecekleri sözünü vermiştir. Feyzioğlu 4 Kasım sabahı görüşmenin detayını İnönü’ye anlattığında olumlu bir yanıt almıştır. Toker, *Demokrasimizin*, 195-196.

³² MBK kurulduğu andan itibaren üç gruba ayrılmıştır. Bunlar askerî yönetimin en az 4 yıl devam etmesini isteyen Radikaller; yeni bir anayasa ile siyasi partilerde ve orduda yapılacak düzenlemeler ile seçimlere gidilmesini isteyen Demokratlar; 27 Mayıs sonrası idari görev üstlenmeden iktidarı CHP’ye devretmek isteyen CHP’liler. Komite içindeki ayrılıklar gerekli reformları yapmaya engel teşkil eder bir hale gelmişken MBK Başkanı Gürsel’in sözünü “peygamber buyruğu” olarak gördüğü İnönü’ye duyduğu saygı ve hayranlık duygularıyla beraber Cumhurbaşkanı seçilmesi sözünü de aldığı için artık sivil iktidara geçilmesinden yanadır. 13 Kasım 1960 sabahı Gürsel’in emriyle 14 MBK üyesi yurtdışındaki elçiliklerde yaklaşık iki yıl süreyle görevlendirilmiştir. Özdağ, *Menderes Döneminde*, 281-284.

³³ 13 Aralık 1960’ta 157 sayılı kanunla, Kurucu Meclis teşkili kabul edilmiş ve Temsilciler Meclisi kanunu ile MBK’nın otoriter hüviyeti son bulmuştur. 44 maddeden oluşan Kurucu Meclis Kanunu ile seçimlerin en geç 29 Ekim 1961’de yapılması gerekmektedir. Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961’de yeni Meclis binasında açılmıştır. Aydemir, *İkinci Adam*, 434-435, Akgül Karan, *27 Mayıs*, 165-171. 25 Mayıs 1961’de yeni seçim kanunu kabul edilmiş ve 9 Temmuz 1961’de halk oyuuna sunulmuştur. 4 Eylül 1961’de 73 sayılı kanunla Kurucu Meclis lağvedilmiştir. Aydemir, *İkinci Adam*, 506.

22 Şubat 1961 tarihinde Albay rütbesine terfi eden Ağası Şen bilhassa Kurucu Meclis açıldıktan sonra komitenin en temel sorunu haline gelen Silahlı Kuvvetler Birliği olayları içinde de yer almıştır. 27 Mayıs hasebiyle ordu içinde sevilen ve nüfuz sahibi olan Binbaşı Erkanlı, Yarbay Kabıbay ve Albay Türkeş'in 13 Kasım 1960'ta MBK içinden tasfiye edilmeleri ordu içinde lidersiz kalan subayların yeni bir arayışa girmesine neden olmuştur. Güçsüzleşen MBK içinde siyasi ve askeri etkinliğini artırmak isteyen subaylar, bununla birlikte 27 Mayıs hazırlığına katılmış olup MBK içinde kendilerine yer bulamayanlar, sivil siyasete güven duymayanlar ve 27 Mayıs "ihtilali" ile istenilen ideallerin tam anlamıyla gerçekleşmediğini en az 15 yıl daha askerî yönetimin devam etmesini isteyenler "Silahlı Kuvvetler Birliği" adındaki oluşuma katılmışlardır. SKB içerisinde üç başlı bir iktidar görülmektedir: Milli Birlik Komitesi, Silahlı Kuvvetler Birliği ve Kurucu Meclis.³⁴

SKB'nin kuruluş amacı MBK'yı desteklemektir.³⁵ Başta MBK'ya yardımcı olmak amacıyla olan SKB aksine MBK'nın karar verme yetisine müdahale edecek hale gelmiştir. SKB'nin İstanbul'da en güçlü ismi 66. Tümen Komutanı Faruk Güventürk³⁶ iken Ankara'da Kara Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir'dir.³⁷ MBK üyelerinden Ekrem Acuner³⁸ ve Mucip Ataklı da SKB'nin etkili isimlerinden biridir. Talat Aydemir³⁹ öncülüğünde "Albaylar Cuntası" adı ile kurulan örgüt, 1961 yılı mart ayının başında adını "Türk Silahlı Kuvvetler Birliği" olarak belirlemiştir. Kendi oluşumlarına yakın İstanbul'da bir başka örgütün varlığından haberdar olan SKB, 18 Mart 1961'de "Çanakkale Şehitlerini Anma" protokolünden sonra bir araya gelerek birleşme kararı almıştır.⁴⁰ Merkezi Ankara olan SKB'nin, İstanbul dışında, Erzurum ve Eskişehir'de şubeleri bulunmaktadır. Bu sayede çeşitli konularda karar almak gerekince şubelerde yapılan toplantı merkeze iletilmekte ya da irtibat subayları vasıtasıyla sorunlar çözülmektedir. İstenmeyen bakan ya da kuvvet komutanları hemen azledilmekte veyahut tayin edilmektedir.⁴¹

SKB'nin zaman içerisinde artan gücü MBK içerisinde panik havası yaratmıştır. Gerekli tedbirler almazlarsa kendilerini tasfiye edeceklerini bilen MBK üyeleri ordu içerisinde yüksek kademede bulunanları kendi tarafına çekmek için harekete geçmiştir. MBK'nin tavrına karşılık Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel, Komitenin alacağı tüm kararlarda onayının alınmasını isteyerek bir nevi MBK Başkanı kimliğine bürünmüş ve MBK'ya bir ultimatom⁴² vermiştir.⁴³ Tansel'in tavrına karşılık Gürsel ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay tarafından fikir birliği neticesinde İrfan Tansel'i yurtdışı görevine atama kararı alınmıştır. NATO Daimî grubunda görevlendirilen Tansel, Washington'a atanmıştır. Tansel yerine de 1. Hava Kuvveti Komutanı Kurmay Albay Süleyman Tulgan Hava Kuvvetleri Komutanı olarak atanmıştır. Bu kararlar henüz resmi olarak duyurulmadan evvel Tulgan, Muhsin Batur ile yaptığı konuşmada Hava Kuvvetleri komutanı olarak atandığını ve Tansel'in Washington'da görevlendirileceğini söylemiştir. Muhsin Batur duyduklarına çok şaşırılmış ve derhal harekete geçerek durumu SKB'ye bildirmiştir.⁴⁴ Bu yeni atamalarda General Tulgan, General Azaklı ile bilhassa Başyaver Albay Ağası Şen'in Cemal Gürsel üzerinde büyük etkisi⁴⁵ olduğu bilinmektedir. Özellikle Şen'in Gürsel'e bazı komite üyelerinin yeni

³⁴ Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1966, 134.

³⁵ Kamil Karavelioğlu, *Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*, İstanbul: Güner Yayınları, 2007, 119.

³⁶ Faruk Gürler, Silahlı Kuvvetler Birliği'ni 13 Kasım olaylarından hemen önce Gürsel'in MBK'da tasfiye yapacağı haberini aldıktan iki gün sonra, kendi odasında Tuğgeneral Yusuf Alpmansu, Kurmay Albay Zarf Çetindağ, Kurmay Albay Emin Arat, Kurmay Albay Turan Çağlar, Tuğgeneral Faruk Gürler ve Kurmay Yüzbaşı Ahmet Germeç var iken silah üzerine yemin ederek kurduğunu söylemektedir. Öymen, *Bir İhtilal*, 309-310.

³⁷ Batur, *Anılar*, 94.

³⁸ Kurmay Albay Ekrem Acuner, Yassıada Komutanı Tarık Güray ve Hava Yüzbaşı Remzi Oral'ın aralarında yapılan görüşmelerden sonra SKB kurmuşlardır. İbrahim Hitay, Erdal Çetin, *İhtilallerin Tankçısı Muhtıra ve İhtilal Günlerinin Romanı*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2003, 46.

³⁹ Talat Aydemir ise 25 Ağustos 1960 tarihinde Jandarma Okulu Şeref Salonunda silah üzerine yemin ederek Silahlı Kuvvetler Birliğini kurduğunu söylemektedir. Talat Aydemir, *Hatıratım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 78.

⁴⁰ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikayesi*, İstanbul: Milli Ülkü Yayınevi, 1966, 134-135.

⁴¹ Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları*, 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, 167-168.

⁴² Buna göre; 1- Milli Birlik Komitesi'nin Türk Silahlı Kuvvetler adına verdiği şeref sözü kayıtsız şartsız yerine getirecektir. 2-Siyaset yapmak ve Silahlı Kuvvetlere nüfuz etmeye çalışmak kesin olarak önlenemez, buna engel olanlar görevlerinden alınacaklardır. 3- Silahlı Kuvvetler en geç yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldığı gün fiilen siyasetten çekilecektir. Örtülü, *Üç İhtilalin*, 138-139.

⁴³ Örtülü, *Üç İhtilalin*, 135-137.

⁴⁴ Hitay, Çetin, *İhtilallerin Tankçısı*, 48-49.

⁴⁵ Ağası Şen bu olaylar içerisinde çok fazla yer almak istememesine rağmen Tansel'e karşı olan havacılar, Şen kanalıyla Gürsel ile irtibata geçmişlerdir. Çelikoğlu, *Bir Darbeci*, 166-167.

bir darbe planlayarak "ihtilalin demokrasisine" gölge düşüreceklerini söylemesi üzerine Gürsel ordudaki üst kademe komutanlarının yerlerini değiştirmiş ve bunun üzerine taraflar arasındaki çatışma büyümüştür.⁴⁶

5 Haziran 1961 Resmî Gazete'de İrfan Tansel'in Washington'a atandığı haberi yayınlanmış ve SKB atamayı durdurmak için çözüm ararken olayların büyümeden son bulması için MBK ile anlaşmak istemiştir. Bu görevi Kurmay Albay Sadi Koçaş'ın yapabileceğini düşünen Talat Aydemir, Koçaş'a haber bırakmıştır. Öğlen saatlerinde evine giden Kurmay Albay Sadi Koçaş, Talat Aydemir'in acil görüşme mesajını aldıktan sonra Kara Harp Okulu'na giderek kendisiyle yüz yüze görüşmüştür. Talat Aydemir bu görüşme sırasında Koçaş'tan öncelikle kendi yanlarında olmasını istemekle birlikte Gürsel'in verilen ultiyatomu kabul etmemesi halinde köşkü bombalayacaklarını söylemiştir. Koçaş, Gürsel'e karşı bir harekete girişmeyeceğini söyleyince en azından Gürsel ile SKB arasında arabuluculuk yapmasını istemiş, hatta bir emrivaki ile Gürsel ile görüşme randevusu bile aldırılmıştır. Aydemir, emir subayına derhal Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Ağası Şen'i aramalarını ve Sadi Koçaş'ın görüşeceğini bildirmiştir. Koçaş, telefonda Ağası Şen'e, Gürsel ile hemen görüşmek isteğini iletmış buna karşılık Şen "Emredersiniz ben bir araba göndereyim, siz hemen teşrif edin. O arada bende Paşama arz ederim", cevabını vermiştir.⁴⁷

Koçaş, Aydemir'in yanından hızlıca ayrılıp Çankaya Köşkü'ne doğru yola çıkmıştır. Şen, köşkün dış merdivenlerinde karşıladığı Koçaş ile koridorda 5-6 dakikalık bir görüşme yapmıştır.⁴⁸ Şen, Hava Kuvvetlerinde yaşanan sorunları, gruplaşmaları ve Havacı MBK üyelerinin olumsuz rol ve etkilerinden kısaca bahsettikten sonra şöyle devam etmiştir:

"Buraya niçin geldiğinizi, neden sizi arayıp bulduklarını biliyorum. Sanırım aylardan beri ilk kez doğru bir karar verdiler sizi seçmekle. Bu yüzden, olayların iç yüzünü bilesiniz diye anlattım bunları size. Ah Albayım, keşke Ankara'da bulunsaydınız. Geçen sene mektubunuz üzerine Paşaya ısrar edip sizi getirtmemiş oluşumuzun cezasını çekiyoruz şimdi. Ama ne bileyim herkes benim gibi düşünmüştü o zaman... Bugün de içinde bulunduğumuz durumdan belki yine siz kurtarabilirsiniz. İki tarafında size bir ölçüde güvenleri ve saygıları var. Paşam da gerçekten çok sever sizi. Karşı tarafın çekindiği bir gücünüz olduğu da muhakkak. Bunu iyi değerlendirebilirsiniz. Bu arada benim adım da söz konusu edilmiştir. Ya da edilecektir. Bunu şunun için söylüyorum. Eğer durumu düzeltebilmek için beni feda etmeniz gerekirse, bir an tereddüt etmeyin. Vereceğiniz her emri seve seve kabullenecek ve yerine getireceğim. Bunu bilerek Paşa ile konuşun."⁴⁹

Şen'in çok üzgün olduğu söyleyen Koçaş, Şen'i şöyle teskin etmiştir:

"Burası siyasi bir makam, ama siz siyasi değilsiniz. Bu işlere taraf olarak karışma Albayım. Siz bir askersiniz. Üstelik MBK üyeliğini reddederek orduda kalmayı tercih etmiş bir insansınız. Sizin istikbaliniz hava kuvvetlerinde olmalı. Size karşı kimsenin bir alerjisi olacağını sanmam. Daha başta feragat göstermiş bir subaysınız. Bu yüzden üzerinize yeni yıldırımlar çekmekten sakının."⁵⁰

Buna rağmen çok geç kaldığını söyleyen Şen, Koçaş'a her şeyin söylendiğini ve yukarıda kendisinin emeklilik isteğiyle karşılaşacağını söyleyerek şöyle demiştir: "Bu yüzden rahat karar verin diye söyledim bunları. Tekrar ediyorum, durumun düzelmesi, eğer buna bağlı ise, hiç tereddüt etmeyin."⁵¹

Gürsel ile yaptığı görüşme sırasında Koçaş, arabulucu olarak gönderilmesine rağmen bazı şartların çok ağır olduğunu özellikle başyaverin emekli edilmesine yönelik teklifin kabul edilemeyeceğini ısrarla belirtmiştir. Gürsel, biraz daha etrafındakilerle görüşmek istediğini söyleyince Koçaş da yanından ayrılmıştır. Köşkte Madanoğlu ile de kısa bir görüşme yapan Koçaş oradan ayrılmadan önce Kara Harp Okulu'nu arayarak Talat Aydemir'e kendisini araması için not bırakmıştır. Evine döndüğünde Talat Aydemir'in mesajını alan Koçaş

⁴⁶ Şeref Bakşık, *CHP ile Bir Ömür*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2009, 122.

⁴⁷ Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar*, Cilt II, İstanbul: May Yayınevi, 1977, 813-820.

⁴⁸ Şen ile Cemal Gürsel'in hastalığı döneminde tanışan Koçaş, Şen hakkında "(Onu) çok az tanıyordum. Çalışkan, bilgili ve çok terbiyeli bir subaydı. Birkaç aydır Gürsel ile irtibatımızı o sağlıyordu. Ayrıca çok sevdiğim bir sınıf arkadaşımın eşinin ağabeyi" olarak bahsetmiştir. Koçaş, *Atatürk'ten*, 820.

⁴⁹ Sadi Koçaş, Kasım ayında Gürsel'in hastalandığını duyduktan sonra ona bir mektup göndererek emrederse memlekete derhal dönebileceğini yazmıştır. On gün sonra Şen bu mektuba yanıt vermiştir. "Herkesin dış göreve gitmek için uğraştığı bir dönemde sizin mektubunuz Paşayı çok etkiledi. Söylediğime pişman oldum. Adeta hıçkırarak 'Hayır gelmesin, yerinde beklemesini istediğimi yaz. Müsterih olsun', dedi. Mayıs 1961'de yapılacak MAS toplantısı için Ankara'ya geldiği dönemde Şen ile Koçaş'a ulaşarak Kim dergisinin İhtilal ve Gürsel hakkında yayınladığı ve doğru olmayan yazılarına bir cevap vermesini istemiştir. Bunun üzerine Koçaş "Avukat Oğuz" adı ile bir yazı kaleme almış ancak bu yazıyı Kim Dergisi yayınlamamıştır. Koçaş, *Atatürk'ten*, 807-809, 820-822.

⁵⁰ Koçaş, *Atatürk'ten*, 821.

⁵¹ Koçaş, *Atatürk'ten*, 821.

toplantı için akşam Albay Halim Menteş'in evine gitmiştir. Evde MBK üyelerinin de olduğu bir grup subay bulunmaktadır. Daha sonra Talat Aydemir'in de katıldığı toplantıda Kocaş, şartlarını bilmediği bu ultimatoma için arabuluculuk görevi yapmayacağını açıklamış bilhassa Ağası Şen'in emekliye sevk edilmesi şartının çok ağır olduğunu söylemiştir. Talat Aydemir, Albay Şen'in de dahil olduğu General Cemal Madanoğlu, Albay Sezai Okan, Tuğgeneral Sıtkı Ulay ve Albay Osman Köksal grubunun ise kendilerini sırtından hançerlediğini ve eğer hızlı davranmamış olsalar yeni bir 14'ler vakası ile karşılaşacağını zikretmiştir. Yine Aydemir arkadaşı Turhan Yavçan'a yazmış olduğu 9 Temmuz 1961 tarihli mektupta Şen'in mason cemiyetine girdiğini ve diğer arkadaşlarını da etkisi altına aldığı iddiasında bulunmuştur.⁵² Bu iddia, Hür ve Kabul Edilmiş Mason Locası'na tarafımızdan sorulmuş ve gelen cevap neticesinde Şen'in mason olmadığı beyan edilmiştir.⁵³

Toplantıda bulunan genç havacı subaylardan birisi "*iyi ama albayım, siz o başyaverin yaptıklarını biliyor musunuz?*", diyerek Ağası Şen'in Gürsel Paşa ve Hava Kuvvetleri üzerindeki etkisinin ne kadar büyük olduğunu vurgulamıştır. Akşamın ilerleyen saatlerinde ortamın daha da gerildiğini gören ve kendisi de sinirlenen Kocaş evden ayrılmıştır.⁵⁴ Eskişehir'de yapılan görüşmelerde ise Muhsin Batur, "*Ben İrfan Paşa operasyonunu doğru bulmuyorum. Hele hele bunun Ağası Şen tarafından tezgâhlanmış olmasını hiç kabullenemiyorum. İsterseniz arkadaşımız yeni komutan Tulgan'ı Eskişehir'e çağıralım*", demiştir. Muhsin Batur'un teklifi kabul edilmiş ve Tulgan Eskişehir'e gelmiştir. Batur konuşmasında atamaların SKB usulüne göre yapılmadığını ve bu göreve getiriliş şeklini doğru bulmadıklarını belirtmesine rağmen Tulgan bu görüşe karşı çıkararak statükoyu koruyacağını bildirmiştir. Orada bulunanlar Tulgan'a "*Sizi, artık Komutan olarak tanımayacağız*" cevabını vermiştir. Tulgan uçağa binip Ankara'ya dönerken, Batur ise Eskişehir'den jetleri havalandırarak Çankaya Köşkü üzerinde uçurmuştur. Aynı saatlerde Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay elinde dosyalarla beraber Gürsel ile görüşmek için Köşk'e gelmiştir. Başyaver Şen, Sunay'a "*Durumlar ne merkezde Paşam?*" diye sormuş ve Sunay "*Kötü Ağası, hem de çok kötü. Cemal Paşamı bekletmeyeyim. Çıkınca konuşuruz*", diyerek Gürsel'in yanına geçmiştir.

Jetlerin uçuşundan olayın ciddiyetini anlayan Şen, bunun bir gözdağı olduğunun farkına varmış ve birkaç telefon görüşmesinden sonra ultimatoma tam içeriğini öğrenmiştir. Ankara Sıkıyönetim Komutanı Madanoğlu ile yaptığı konuşmada General Madanoğlu kendisine, "*Bekleyelim Ağası, göreceğiz*", demiştir. Gürsel ile konuşan Sunay Hava Kuvvetlerinin yeni komutanının reddedildiğini söyledikten sonra "*Paşam, Ağası size yanlış bilgiler mi verdi*" demiştir. Gürsel ise "*Cevdet bırak Ağası'yı falan. Şimdi ne yapacağız? Bu meseleyi beraber halledelim*", cevabını vermiştir.⁵⁵

Olayların yaşandığı 6 Haziran sabahı Gürsel, MBK üyelerini Çankaya Köşkü'ne çağırmıştır. Toplantı yapıldığı esnada SKB tarafından jetler havalandırılmış Köşk'ün üstünden alçak uçuşa geçilmiştir. Aynı dakikalarda Albay Halim Menteş komutasındaki bir başka jet filosu da Washington'a gönderilen İrfan Tansel'in uçağının peşine düşmüş, Türk Hava sahasından ayrılmadan yakalanan uçak İstanbul'a indirilmiştir.⁵⁶ Tüm gelişmelerin anı anına Köşke haber verildiği bu sırada artık SKB'nin muhtırasını kabul etmekten başka bir çare kalmamıştır. Genelkurmay Başkanı Sunay, tüm maddeleri ile muhtırayı kabul etmeyi teklif edince Madanoğlu sinirlenerek MBK'dan istifa etmiştir. O sırada oldukça gerilen Gürsel de "*bugüne kadar askerlik yaşamımda hep üstlerimden emir aldım, astlarıma emir verdim. İlk kez oluyor ki şimdi astlarım bana emir veriyor. Bunu kabul etmiyorum. Aranızdan, MBK Başkanlığı'ndan çekiliyorum*", demiştir. MBK üyesi Kurmay Albay Suphi Karaman'ın konuşmaları Gürsel'i Başkan olarak görevde kalmaya ikna etmiştir.⁵⁷ Muhtıra maddelerine uyularak bazı subaylar emekliye sevk edilmiştir. Radyonun öğlen haberlerinde okunacak tebliği kaleme alınırken Şen, Cumhurbaşkanlığı Başyaverliğinden istifa etmiştir. Ankara Radyosu saat 13.00'da kuvvet komutasında gerçekleşen değişiklikleri duyurmuş,⁵⁸ bu karar sonrası "*Cumhurbaşkanı ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanı Gürsel'in kendi yaverini koruyamaz durumuna düştü*" tespitleri yapılmıştır.⁵⁹

⁵² Aydemir, *Hatıratım*, 70-71. Talat Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, İstanbul: May Yayınları, 1966, 92. Öymen, *Bir İhtilal*, 302-303.

⁵³ 29660/194 sayılı başvurumuza, Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği Genel Sekreteri Serdar Tezelman tarafından verilen cevapta, Ağası Şen'in Mason Locası'na kayıtlı olmadığı bildirilmiştir. Belge için Ekler kısmına bkz. Ek-1.

⁵⁴ Kocaş, *Atatürk'ten*, 822-834.

⁵⁵ Hitay, Çetin, *İhtilallerin Tankçısı*, 52-53.

⁵⁶ Öymen, *Bir İhtilal*, 316.

⁵⁷ Onuş, *Parola: İnkılap*, 241.

⁵⁸ Hitay, Çetin, *İhtilallerin Tankçısı*, 53.

⁵⁹ Çelikoğlu, *Bir Darbeci*, 168. Daha birkaç ay önce Şen aracılığıyla İnönü'den Cumhurbaşkanlığı sözü almak isteyen Gürsel, "*kendi başyaverini bile koruyamadı*" söylemlerinden kurtulamamış, İnönü de "*Gürsel ordudaki gücünü yitirirse*" sebebiyle bu teklifi

6 Haziran Olayları ya başka bir deyişle “*Sessiz Darbe*”, Türkiye’nin demokrasiye dönüş isteğinin sadece MBK kararlarıyla olmayacağını, siyasal yaşamda da var olmak isteyen askerin başka isim ve şahıslarla birleşip bu sürece devam edeceğini göstermiştir. 14’lerin tasfiyesi ile demokrasi yönünde önemli adımlar atıldığı düşünülürken “6 Haziran Olayları” demokrasiye geçişi zorlaştırıcı bir adım olmakla birlikte geçmişteki engellerin çok daha zor aşılabileceğinin de bir göstergesi olmuştur.⁶⁰

Ağası Şen, 8 Haziran 1961 tarihinde Hava Kuvvetleri Karargahı’nda görev yaparken kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. Muharip bir sınıfta yer alan Şen⁶¹, askerlik hayatı boyunca eğitim konularıyla da ilgilenmiştir. “*Öğretmenler Temel Uçuş El Kitabı*” adlı eser kendisi tarafından İngilizceden Türkçeye tercüme edilmiştir.

2. Ağası Şen’in Sivil Yaşamı

Asker kişiliklerin hangi rütbede ya da yaşta olursa olsun sivil yaşama kolay adapte olmaları zordur. Bu süreç hem iyi bir pilot olan hem de 27 Mayıs’ın içinde yer alıp sonrasında yukarıdaki zikrettiğimiz 6 Haziran Olayları nedeniyle bir açıdan gönülsüz bir şekilde emekliye ayrılan Ağası Şen için daha sancılı geçmiştir. Zira 1963 yılına kadar kendisiyle alakalı kayda değer bir gelişme yoktur. Onun için “Nekahet dönemi” olarak adlandırabilecek bu süre zarfında inzivaya çekilmiş ve yeni yaşamına alışmaya çalışmıştır. 1963 yılında Cemal Gürsel’in aracılığıyla Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.’nin (Erdemir) idare meclisinde görev almış ve burada Vehbi Koç ile yakın çalışma arkadaşı olmuştur. 1965 yılına kadar Erdemir’de kalarak aktif çalışma hayatına geri dönmesine rağmen aynı yıl Igor Gouzenko’nun ünlü romanı “*Bir Devlin Düşüşü*”nü tercüme ederek Türkçeye kazandırmış, çeşitli dergilerde telif makaleler yayımlamıştır.⁶² Hayatının bu nekahet evresinde Türk siyasi hayatını takip ettiği, çeviri eserinin “*Önsöz*” kısmında dönemin siyaseti ve sosyal hayatına dair yapmış olduğu tespit/yorumdan da anlaşılmaktadır:

“...Bugün Türkiye’imizdeki aşırı akımlar karşısında ürpermemek ve dillerinin altındakini hissederek susabilmek çok zor. Genç ve masum beyinler yurdumuzun geriliği ve oluş halimizin kusurları öne sürülerek zehirleniyor... Sizlere adaletten bahsedenlere sorun: Şimdiye kadar, toplum için şahsi menfaatlerinden ne fedakârlıkta bulunmuşlar? ‘Açlık arttıkça anarşi kolaylaşır’ formülüyle hareket eden bu Sefalet Simsarlarının yegâne malzemesi, memleketin açlığı ve fakirliğidir... Hak kavramını kendi ölçülerine göre kuracak mutlu azınlığın, nasıl adalet dağıttıklarının misalini, elinizdeki bu kitapta okuyacaksınız...”⁶³

2.1. Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü Dönemi

Ağası Şen, 1965 yılının Ağustos ayında, havacılık merakını bir asker/pilot olamasa da tatmin edeceği bir devlet görevine Başbakan Süleyman Demirel tarafından getirilmiştir.⁶⁴ 1965-1968 arası Türk Hava Yolları Genel

reddetmesinde ne kadar haklı olduğunu kanıtlamıştır. Bakışık, *CHP ile Bir Ömür*, 121. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Bakışık, *CHP ile Bir Ömür*, 114-116.

⁶⁰ Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset, 27 Mayıs-12 Mart*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 85.

⁶¹ Ağası Şen’in uçuculuğunun tasdik edildiği 9 Eylül 1943 tarihinden 8 Haziran 1961 tarihine kadar 8 sene 10 ay 14 gün uçuş tazminatına hakkı olduğu belirlenmiştir. Genelkurmay Başkanlığı, General ve Amiral Ş. Gen. Dosya No: 6.

⁶² Şen’in makalesi için bkz. Ağası Şen, “Kimsenin Refahta Olmasını İstemezler”, *Azerbaycan, Aylık Türk Kültür Dergisi*, 171-177, (1966) 38-43. Makaleyi incelediğimizde Ağası Şen’in, sıkı bir antikomünist olduğu görülmektedir. “*Kızıkların muvaffak olmak için, manevi değerleri yok ederek genç beyinleri nasıl kandırdıklarının*” anlatıldığı makalede, komünist ihtilal yöntemlerine ve komünistlerin nihai hedeflerine dair ayrıntılı tespitler bulunmaktadır. Ağası Şen’in, anti-Sovyet angajmanında Kafkasya’dan Rus işgali nedeniyle göç eden bir ailenin oğlu olması ve “Soğuk Savaş” dönemi, yani “zamanın ruhu” etkilidir.

⁶³ Igor Gouzenko, *Bir Devlin Düşüşü*, Çev. Ağası Şen, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, MEB Basımevi, 1965, 6-7. Benzer bir durum yukarıdaki makalesinde olduğu gibi burada da görülmektedir. Ağası Şen’in, hedef olarak aşırı akımlar olarak bahsettiği Türkiye’de de o dönem yükselen artan Sovyet yanlısı sol hareketlerdir.

⁶⁴ Ağası Şen’in aktif hayata geri dönmesinde geniş çevresinin ve derin bağlantılarının de etkisi büyüktür. 1964 yılında, David Rockefeller, geliştirmekte olan ülkelere maddi yardımdan ziyade bilgi, deneyim ve teknoloji transferini sağlamak adına “International Executive Service Corps” adıyla bir dernek kurmuştur. 65 yaş üstü, emekliye ayrılmış uzmanların “karşılıksız” destek vereceği bu derneğin Türkiye şubesinin 1966 yılındaki kurucuları arasında Dr. Nejat Eczacıbaşı, Dr. Şahap Kocatopçu ile birlikte Ağası Şen de bulunmaktadır. “Beynelmilel İdari Hizmetler Teşkilatı Derneği” adıyla faaliyet gösteren bu oluşum 1981 yılında Türkiye ayağını feshetmiştir. Gazeteci Ayşe Özgün’ün babası emekli Tuğamiral Fahir Karayel de derneğin uzun yıllar yöneticiliğini yapmıştır. Vakko, Ülker, Beymen, Arçelik, Devlet Su İşleri, METAŞ Metalürji, Türk Demir Döküm, HABAŞ, Tekfen, Türkiye Şişe Cam Fabrikaları, Eczacıbaşı, Borusan, Türkiye Petrolleri, Gübre Fabrikaları, Assan Galvaniz gibi toplamda 204 kurum ve şirket bu derneğin uzmanlarından faydalanmışlardır. Nejat F. Eczacıbaşı, *Kuşaktan Kuşağa*, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1999, 216-217 ve <https://www.gazetevatan.com/yazarlar/ayse-ozgun/koc-grubu-ile-iesc-el-ele-10575->. Erişim 30.04.2022.

Müdürü⁶⁵ olan Şen, THY tarihinde ilklere imza atmış, onun genel müdür olmasıyla birlikte kurum 1956'ten beri ilk kez kâra geçmiştir.⁶⁶ Bu noktada kendisinin Devlet Planlama Teşkilatı ile iyi ikili ilişkilerinin olmasının etkisi de büyüktür.⁶⁷ Onun döneminde THY'nin uçtuğu iç ve dış hat noktaları ve sefer sayıları arttırılmıştır. Örneğin görevi devraldığı 1965 yılında, aynı yıl içerisinde 4 kez Ulaştırma Bakanı değişmesine rağmen⁶⁸ 16 yeni iç hat işletmeye açılırken Amsterdam, Belgrad ve Tebriz dış hat olarak faaliyete geçmiştir.⁶⁹ Bir sonraki yıl filosundaki uçak sayısını 20'ye⁷⁰ çıkarttıran Şen, 1967 yılında ise Türk Sivil Havacılığının "jetleşmesinde" de önemli bir pay sahibi olmuştur. Onun döneminde McDonnell Douglas firmasının ürettiği çift motorlu jet uçakları THY'nin filosuna katılmıştır. DC-7B, DC-9-10'lerin kiralık olarak ve DC-9-30'ların satın alınarak filoya katılmasıyla şirketin giderleri artmasına rağmen istikrarlı bir büyüme eğrisi gösterilmiş, iç hatlarda Batman, dış hatlarda ise Zürih, Budapeşte ve Cenevre işletmeye açılmıştır.⁷¹ 1968 yılına gelindiğinde THY, bir yıl öncesine göre Avrupa'ya yapılan sefer sayısında yüzde 45, işçi, öğrenci ve yolcu nakliyatında yüzde 63,2'lik bir artış sağlamıştır.⁷²

Aynı yıl Genel Müdür Ağası Şen ile THY İdare Meclisi ile aralarında yetki anlaşmazlığı çıkmış, idare kurulunda yer alan Demokrat Parti'nin eski milletvekilleri Dr. Muharrem Tuncay ve Nuri Togay, Adalet Partisi'nin eski Milletvekili Ziya Altunoğlu ve Levazım eski Müdürlerinden Tefik Tıgılı, genel müdürün elinden yetkilerinin alınarak icraat yetkisinin idare kuruluna verilmesini istemiştir. Buna karşılık 1967 yılında iç ve dış satıştan 5 milyon, dış hatlarda ise 3 milyon dolar döviz sağlayan Ağası Şen, "*Türk Hava Yollarına hizmet benim için büyük şereftir. Ancak taşıdığım büyük sorumluluğun yetkisine de sahip olmak en tabii hakkım ve şartımdır*", diyerek bu isteği reddetmiş⁷³ ve 6 Ocak 1968 tarihinde görevinden istifa etmiştir. Şen'in istifası kabul edilmemiş ve dönemin Adalet Partili Ulaştırma Bakanı Saadettin Bilgiç tarafından Şen'in görevden alındığına dair haberler yalanlanmıştır.⁷⁴ 16 Ocak 1968 tarihinde ise Karma Bütçe Plan Komisyonunda yapılan toplantıda Ulaştırma Bakanlığı bütçesi görüşülürken söz alan AP'li Erol Akçal, Ağası Şen ile idare meclisi arasında yaşanan sorunlara değinerek Bakan Bilgiç'in bir an önce bu ihtilafa el koymasını istemiştir.⁷⁵ Saadettin Bilgiç'in anlarından takip ettiğimiz süreçte, Bilgiç tıpkı Talat Aydemir gibi Ağası Şen'in mason hatta aynı anda bir dinî tarikat mensubu olduğunu, THY Genel Müdürlüğü'nden azledilmesini engellemek için bu bağlantılarını kullandığını iddia etmiştir.⁷⁶

Ağası Şen'in görevden alınmasını istemeyen THY'nin jet pilotları bu durumu protesto etmek için 26 Ocak'ta uçak kaldırmamıştır. Amsterdam'a hareket edecek olan jet uçakları kaldırılmadığı için yolcular Viscount tipi uçaklarla gönderilmiştir. Bu duruma açıklama getiren THY Müdür Yardımcısı Suphi İşcen pilotlardan bazılarının hasta bazılarının da izinli olduğu için uçuşların gerçekleşmediğini, herhangi bir protesto olmadığını iddia etmiştir.⁷⁷ Yine basında Şen'in istifası mugayir bir gelişme olarak görülmüş, THY Genel Müdürünün görevden el çektilmesiyle alakalı olarak 27 Ocak'taki köşe yazısında Refi Cevad Ulunay, Şen'e haksızlık yapıldığına dair sert bir köşe yazısı kaleme almıştır.⁷⁸

⁶⁵ Ağası Şen'in bu göreve getirilmesi genel olarak başarılı bir tercih olarak değerlendirilirken nadir olarak yapılan protestolardan birini Millet Partisi gerçekleştirmiştir. MP Şen'in göreve getirilmesini, Koalisyon Protokolü'nün çiğnendiği gerekçesiyle Başbakan ve koalisyon parti başkanlarına telgraf çekerek protesto etmiştir. Milliyet, 23 Ağustos 1965.

⁶⁶ 75. yılında *Türk Hava Yolları 1933-2008*, Yay. Haz. Ülkü Karaosmanoğlu, İstanbul: Kesişim Yayıncılık ve Tasarım Hizmetleri, 2009, 107.

⁶⁷ Günal Kansu, *Planlı Yıllar, Anılarla DPT'nin Öyküsü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004, 205.

⁶⁸ Cem Kozlu, *Bulutların Üstüne Tırmanırken*, THY, Bir Dönüşüm Öyküsü, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007, 20.

⁶⁹ 75. yılında *Türk Hava Yolları*, 111.

⁷⁰ 50 Yıl, *Dünden Bugüne Türk Hava Yolları 1933-1983*, Yay. Haz. İlyas Albayrak, İstanbul: Cem Ofset A.Ş, 1983, 123.

⁷¹ 50 Yıl, *Dünden Bugüne Türk Hava Yolları*, 125-126 ve 75. yılında *Türk Hava Yolları*, 110.

⁷² 75. yılında *Türk Hava Yolları*, 111.

⁷³ Milliyet, 7 Ocak 1968, 8.

⁷⁴ Milliyet, 12 Ocak 1968, Sayfa 3'te yayımlanan bu haber Milliyet Gazetesi online arşivinde yapılan araştırmada karşımıza çıkarken gazetenin matbu halini incelediğimizde haberin kaldırıldığını görmekteyiz.

⁷⁵ Milliyet, 16 Ocak 1968, 8.

⁷⁶ Saadettin Bilgiç, *Hatıralarım*, Ankara: Akasya Kitap, 2007, 141.

⁷⁷ Milliyet, 27 Ocak 1968, 10.

⁷⁸ "Takvimden Bir Yaprak" başlıklı köşesinde Ulunay, Şen ile alakalı şu sözlere yer vermiştir. "...Ayinesi iştir kişinin lafa bakılmaz, Şahsın görünür rütbe-i aklı eserinde. Güzel sözdür. Bu beyit nereden hatırıma geldi? Türk Hava Yolları oldum bittim, bütün bizim devlet eliyle idare edilen müesseseler gibi, zarar ederdi, amma ne zarar? Milyonluk... Bunlara o kadar alışmıştık ki 'vah vah!' bile demiyorduk. Nihayet bir gün THY'nin başına acayip isimli bir zat geldi: Ağası Şen. Bu zat THY'yi zarardan kurtarmak şöyle dursun 5 milyon lira da kâr ettirdi. Buna karşı ne yapmalı? En basit şey hükümetin: 'Sizi tebrik ederim beyefendi, müesseseyi zarardan kurtarıp kâr ettirdiniz. Allah sizden razı olsun' demek taltifin en hafifi idi, fakat öyle yapılmadı. Kartal'da gördüğüm gibi zeytin ağaçlarından, zeytin toplar gibi bir muamele yapıldı... 'Vay sen bizi zarardan kurtarır, kâr ettirirsin ha!' diye hemen onu vazifesinden alıyoruz. İşin hazin tarafı nedir biliyor musunuz? Biz zarara alıştık. Zarar etmeyen devlet müessesesini müessesese saymıyoruz, kârı yadırgıyoruz ve adeta rahatsız oluyoruz. Bizde en güzel

Türk Hava Yolları İdare Meclisi 27 Ocak'ta yaptığı toplantıda “Şirkete zararlı faaliyette bulunduğu” gerekçesiyle Genel Müdür Ağası Şen'in görevine son vermiştir. Şen'in yerine Teknik Genel Müdür Yardımcısı, uçak mühendisi Hüseyin Yeğin atanmıştır. İdare Meclisi üyeleri “Genel Müdürün son bir aylık tutumu ve beyanatları şirket için zararlı görülmüştür. THY bir ticari şirket kuruluşudur ve ana mukavelelerin 62. maddesi İdare Meclisine bu durumlarda karar alma yetkisi vermiştir”, şeklinde açıklama yaparken Ağası Şen bu konuda cevap vermek istememiş sadece “Şirkete hizmet ettiğimi zannediyordum. Karar ilgililerindir. Hayırlı olsun”, demekle yetinmiştir.⁷⁹

Ağası Şen'in yukarıdaki başarılarına rağmen görevden ayrılma hikayesine bakıldığında ihtilaf yaşadığı kişilerin eski Demokrat Parti tandanslı Adalet Partililerin olduğu açıkça görülmektedir. Bu azledilmenin arkasında 27 Mayıs'ta Başbakan Menderes'i Eskişehir'de tutuklayan ekibin içinde yer alan Ağası Şen'den bir nevi intikam almak yatmaktadır.

Ağası Şen, Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğünden ayrıldıktan sonra Çukurova Holding, Metal Kapak A.Ş. ve kısa bir dönem de Coca-Cola şirketinde çalışmıştır.

2.2. Beşiktaş Jimnastik Kulübü Başkanlığı Dönemi

Futbola kendisinin deyimiyle çocukluk yıllarından itibaren merakı olan Şen için hayatının bu noktasında bambaşka bir kariyer sayfası açılmıştır. 1966 yılında Beşiktaş Spor Kulübüne üye olan Şen, Beşiktaş'a olan ilgisini şu sözlerle anlatmıştır:

“Siyah-Beyazlı kulübe olan sevgim çocukluk yıllarımda başlar. Annemin koyu bir Beşiktaşlı oluşu, ailemin içinde hep Beşiktaş'tan bahsedilişi benim de bu renklere karşı sevgi duymama sebep oldu. Yıllarca Beşiktaş'ı alkışladım. Yenildi, üzüntü duydum.”⁸⁰

Beşiktaş Spor Kulübü 1969 Kongresine hazırlanırken farklı grup ve başkan adaylarının rekabeti ortaya çıkmıştır. “İdealist grup” içerisinde yer alan Şen, bu grubun başkan adaydır. Diğer grup ise Talat Asal-Hakkı Yeten iş birliğine dayalıdır. Kongre tarihi yaklaşırken BJK İkinci Başkanı Şevket Belgin, idealistlerin ayrı bir liste ile seçime gitmelerini doğru bulmadığını, gerekirse idealistleri destekleyeceklerini, en önemli hususun kulübün birlik ve beraberliğe zarar gelmeden kardeşçe hareket edebilmesi olduğunu ifade etmiştir. Ağası Şen'in başkan adayı olarak belirlendiği “İdealist grup”un yönetim kurulu listesinde yer alan kişiler şöyledir: Gıyasettin Korkut, Rüknettin Tözüm, Süleyman Seba, Gürbüz Atabek, Sedat Kesen, Gültekin Demir, Nejat Göksu, Yüksel Gamgam, Mehmet Ece, Stelyo Arhantakis ve İhsan Sabancı.⁸¹ Asal-Yeten grubunun yönetim kurulu listesi ise şöyledir: Hakkı Yeten, Şevket Belgin, Himmet Ünlü, Hasan Ertür, Faruk Sağnak, Sedat Kesen, Stelyo Arhantakis ve Gazi Akınal.⁸² Asal-Yeten grubunun çalışmalarına karşılık idealist grup, bir bildiri yayınlayarak Başkan Asal'ın mali kongrede verdiği şu sözleri hatırlatmıştır: “Başka bir aday çıktığı takdirde bütün kalbimle bu adayı desteklerim yoksa üyeler beni desteklesin.” İdealistler ayrıca en az 150 oya sahip olduklarını ve Asal'ın sözünü teminat olarak kabul ettiklerini açıklamışlardır.⁸³

3 Şubat 1969'da yapılması gereken Beşiktaş Kongresi, 1 Şubat'ta camianın ileri gelenleri tarafından yapılan toplantıda Enver Abiral, Himmet Ünlü ve Ağası Şen'den kurulu üç kişilik bir komite oluşturulmuştur. Bu komite, Beşiktaş adaylarıyla görüşmeler yaparak kongre için birleşme zemini oluşturmaya çalışmıştır.⁸⁴ 1969 yılı başından itibaren olağanüstü bir kongre ve başkan adayı arayışında olan Beşiktaş Spor Kulübü'nde Ağası Şen'in başkan adaylığı kesinleşmiştir.⁸⁵ Enver Abiral'in adaylıktan çekilmesi ile beraber Şen ve Yeten başkanlık için

söz 'salla başını al maaşını'... Ben bunları bildiğim için THY Müdürü Şen Beyin oradan alınmasına hiç hayret etmedim.” Milliyet, 27 Ocak 1968, 3.

⁷⁹ Milliyet, 28 Ocak 1968, 8.

⁸⁰ Milliyet, 21 Mart 1970, 8.

⁸¹ Milliyet, 30 Ocak 1969, 10.

⁸² Milliyet, 01 Şubat 1969, 8.

⁸³ Milliyet, 01 Şubat 1969, 8.

⁸⁴ Milliyet, 2 Şubat 1969, 8.

⁸⁵ Milliyet, 31 Aralık 1969, 12.

mücadeleye devam etmiştir.⁸⁶ Beşiktaş Divan Heyeti Ağası Şen ile yaptığı konuşmada 5 ana prensip⁸⁷ kuralını belirtmiş, Şen de bu prensiplere uyacağını sözünü vermiştir.⁸⁸ Kendisi bir röportajında şöyle demiştir;

“Beşiktaş’ın bugünkü durumu, bir veya birkaç kişinin hatası değil uzun yıllardır devam edegelen eyyamcı ve statükocu bir politikanın sonucudur... (Beşiktaş) 60 küsur yıllık mazisi ile çökmekte olan bir yaşlı imparatorluğa benziyor. Bizans’ın son günlerini yaşıyor, içinden çöküyor. Bugün artık Beşiktaş’a yeni bir kan, yeni bir ruh lazımdır. Uyanmak ve silkinmek mecburiyetindeyiz.”⁸⁹

Ağası Şen’in “*seçimlerde başkanlığa adaylığımı koyacağım*” açıklamasına rağmen idealistler Şen’i desteklemeyeceklerini açıklamışlardır. Divanda yapılan son seçimde idealistlerden aday gösterilen üyelerin vazife almak istememeleri ve seçime tek liste gitme prensibini kabul etmemeleri idealistlerin parçalanmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda eski şöhretlerin başkan adayı Hakkı Yeten, başta divan heyetinin yaşlı üyeleriyle temasa geçerek birlik ve beraberlik yaratmak adına tüm üyelerin görüşlerini almıştır.⁹⁰

Kongreye sayılı günler kala başkan adaylarından ve Beşiktaş’ın efsaneleri arasında yer alan (Baba) Hakkı Yeten, yaptığı açıklama ile adaylıktan çekildiğini, kongrede Ağası Şen’i destekleyeceklerini açıklamıştır.⁹¹ Tek başına aday olan Şen, “*Şimdiden kendimi başkan gibi hissediyorum. Göreve başlamak için kongreyi beklemeyeceğiz*” açıklaması sonrasında “*Gayemiz modern Beşiktaş’ı meydana getirmektir... Yüzümüz Beşiktaş’ın geleceğine dönüktür. Parolamız geleceğin büyük Beşiktaş’ıdır*”, demiştir.⁹² Toplantıdan sonra Ağası Şen’in sunduğu listeyi beğenmeyen bir grup⁹³ kendi belirledikleri listeyi kongrede sunmak istemiş⁹⁴ buna karşılık Şen, “*Artık tek başkan adayı oldum. Beni rahat bıraksınlar da Beşiktaş’a faydalı olayım*”, demiştir.⁹⁵ 22 Mart’ta yapılması planlanan kongre yeterli sayıya ulaşılmaması sebebiyle 29 Mart’a ertelenmiştir.⁹⁶ 29 Mart 1970 tarihinde yapılan kongrede Ağası Şen 191 oy⁹⁷ alarak başkan seçilmiştir. Seçimden sonra konuşma yapan Şen “*Parolamız büyük Beşiktaş*” diyerek genel prensipler hakkında açıklama yapmıştır.⁹⁸ Nisan ayında Cumhuriyet gazetesinde “*Beşiktaş bu hale neden düştü ve nasıl kurtulur*” yazı dizisi başlatılmıştır. 14 Nisan tarihinde Cumhuriyet gazetesini ziyaret eden Başkan Ağası Şen, kampanyanın ilk açılışı için verdiği yazılı beyanatta “*Beşiktaşlılar, paniğe kapılmayın, sakın olun, güvenin ve bekleyin*”, demiştir.⁹⁹

Başkan olur olmaz çalışmalara başlayan Şen, İstanbul Belediye Başkanı Fahri Atabey ile görüşerek belediyeden lokal ve spor salonu yapabilmesi için arsa verilmesini talep etmiş, bu isteğe Başkan Atabey olumlu yanıt vermiştir.¹⁰⁰ Beşiktaş’ın Fulya Projesi’nin temeli onun başkanlığı döneminde atılmıştır. Yine yapılacak olan projeler hakkında Ankara’ya giderek görüşmeler yapan Şen, özellikle transfer sezonu başlar başlamaz önemli transferler gerçekleştirmiştir.¹⁰¹ Ancak halihazırda mali durumu kötü olan kulüpte hızlı transferler basının dikkatini çekmiştir. Bu doğrultuda Şen, bir röportajında ligdeki kötü gidişatı yeni transferler ile durduracaklarını

⁸⁶ 19 Mart’a kadar iki adaydan listelerini açıklamaları istenmiştir. Ağası Şen’in listesinde Ekrem Amaç, Gazi Akınal, Gürbüz Atabet, Vedii Tosuncuk, Cengiz Kap, Süleyman Seba, Necati Toker, Cengiz Eltutar, Can Arman, Kemal Başaran, Yılmaz Soysal, Cengiz Özken ve Kenan Akmeriç’in isimleri bulunmaktadır. Milliyet, 20 Mart 1970, 12.

⁸⁷ Bu prensipler şunlardır: “1. Beşiktaş kulübünden kaba kuvvet kaldırılacaktır. 2. Taviz verilmeyecektir. 3. İdari yönden yeni bir düzen kurulacaktır. 4. Tasarruf sağlanması yolu tutulacaktır. 5. Yeni gelir kaynakları aranacaktır.” Cumhuriyet, 31 Ocak 1970.

⁸⁸ Milliyet, 05 Şubat 1970, 12.

⁸⁹ Milliyet, 07 Şubat 1970, 12.

⁹⁰ Cumhuriyet, 14 Şubat 1970, 8.

⁹¹ Milliyet, 22 Mart 1970, 10.

⁹² Milliyet, 21 Mart 1970, 12.

⁹³ Bu yeni kurul ile çalışmak istemeyen Beşiktaş Basketbol yöneticileri istifa etmiştir. Milliyet Gazetesi, 22 Mart 1970. Ağası Şen’e muhalif isimlerden Hakkı Yeten’i destekleyen Şükrü Gülesin “*Kulis*” isimli spor köşe yazılarında ekseriyetle Şen’i hedef almıştır. Milliyet Gazetesi’nin 5 Nisan 1970 tarihli yazısında bir nevi hızlı bir şekilde başkan olmasını tenkit etmek maksadıyla “*Jet Başkan*” olarak tasvir ettiği Şen’in İBB Başkanı Atabey ile görüşmesinden olumlu bir netice çıkmayacağını, kulübün İkinci Başkanı olarak Ekrem Amaç’ı görmekten keyif almadığını söylemiştir. 6 Temmuz 1970 tarihli yazısında ise hızlı bir şekilde üç transfer gerçekleştiren Şen’in gazetelere vermiş olduğu fotoğrafları ağır bir dille eleştirmiştir.

⁹⁴ Milliyet, 26 Mart 1970, 10.

⁹⁵ Milliyet, 28 Mart 1970, 10 ve Cumhuriyet, 29 Mart 1970, 8.

⁹⁶ Cumhuriyet, 22 Mart 1970, 8.

⁹⁷ İdari Kurulda iki yıl görev yapacak yönetici isimleri ve aldıkları oy oranları şöyledir: Ağası Şen (191), Gürbüz Atabek (190), Gazi Akınal (190), Ekrem Amaç (186), Cengiz Kap (185), Süleyman Seba (175), Can Arman (173), Vedii Tosuncuk (173), Kemal Başaran (162) ve Cengiz Eltutar (153). Cumhuriyet, 30 Mart 1970, 8.

⁹⁸ Milliyet, 30 Mart 1970, 10.

⁹⁹ Cumhuriyet, 15 Nisan 1970, 8.

¹⁰⁰ Milliyet, 4 Nisan 1970, 10.

¹⁰¹ Cumhuriyet, 25 Haziran 1970, 8.

söylerken, kulüpteki ekonomik krizi “geçen transfer köfte ekmek, bu transfer domates peynir, gelecek yılda bir bardak su”, diyerek idari olarak kısıtlamaya gittiklerini beyan etmiştir. Mali krizi aşmak adına çözümler arayan kulüp, idari heyet hatta futbolcular bile hazırlanan özel milli piyango biletlerini satarak gelir elde etmeye çalışmıştır.¹⁰²

Şen, 24 Temmuz'daki sezonun açılış konuşmasında “futbolcularımız sadece Beşiktaş'ı düşünsünler. Çünkü biz onları kendilerinden daha çok düşünüyoruz” diyerek futbolcuları motive etmeye çalışmıştır.¹⁰³ Şen'in tüm bu desteğine karşılık takımın üst üste aldığı yenilgiler, kulübün ekonomisini daha da kötüye götürmüştür. Şen, Divan Kurulu toplantısında yaptığı konuşmada mali durum böyle devam ederse bazı değerli futbolcuları satabileceklerini söylemiştir.¹⁰⁴ 13 Ocak 1971 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde “5 yıl sonra Beşiktaş Silinir” manşetli demecinde Ağası Şen, kötü gidişattan duyduğu üzüntüyü dile getirmiş, piyango biletlerini 10 bin lira borca girerek bastırdıklarını ancak biletleri satmak için 5 gönüllü dahi bulamadıklarını zikretmiştir.¹⁰⁵ Takımın ligde sürekli puan kaybetmesi taraftarı da harekete geçirmiş, durumu kurtarmak isteyen kulübün önde gelen isimleri Ağası Şen ve Hakkı Yeten gruplarının birleşmesi ile ancak takımın kurtulabileceğine yönelik bir kampanya başlatmışlardır. Bu doğrultuda Milliyet Gazetesi Yazarı Şükrü Gülesin, Şen-Yeten gruplarını açık oturumda bir araya getirmiştir. Oturumda Başkan Şen “Beşiktaş hastadır, kan kadar paraya ihtiyaç vardır”, diyerek en kısa sürede yardım alınması gerekliliğini yinelemiştir.¹⁰⁶ Yapılan toplantılar neticesinde Beşiktaş'ta birleşmenin sağlanması için ilk şart Şen'in başkanlığa devam etmesi Yeten'in ise başkan yardımcısı olmasıdır.¹⁰⁷ Ayrıca kulüp üyeleri Şen'in yardım çağrısı için destek vermeye hazır olduklarını belirtmişlerdir.¹⁰⁸ Lakin yapılan istikşafi görüşmelerden olumlu sonuçlar çıkmamış, Şen kendisine karşı başlatılan operasyonun farkına varmış ve kulüp içerisinde yaşanan bu kutuplaşmaya bir son vermek için olağanüstü kongreye gitmeyi teklif etmiştir.¹⁰⁹ Başkan Şen ve yönetim kurulu arasında yaşanan tartışmalar sonrasında Şen, yönetim kurulu ile beraber başkanlığından sözlü olarak istifa ettiğini ifade etmiştir. Şen'in toplu istifa ilanına karşı çıkan yönetim kurulu üyeleri 10 Şubat 1971 tarihinde yaptıkları toplantıda Ağası Şen'in kasıtlı olarak istifa ettiğini ve eski üyelerle temasa geçip yeni bir yönetim kurulu oluşturmak amacıyla olduğunu ifade etmişlerdir. Kulüp sözcüsü Cengiz Eltutar yaptığı açıklamada “Şen'in istifası yönetim kurulunu bağlamaz” diyerek Şen'in açıklamasını kabul etmediklerini duyurmuştur.¹¹⁰ 14 Şubat'ta yapılan mali kongrede Beşiktaş Yönetimi toplu olarak istifa etmiştir.¹¹¹ 16 Şubat 1971 tarihinde saat 18.00'da Cemiyet Lokalinde yapılan toplantıda alınan karar sonrası Mart seçimlerine kadar geçici yönetim kurulu başkanı olarak Şevket Belgin seçilmiştir.¹¹² 28 Mart'ta yapılacak seçimde başkan seçilecek olan Himmet Ünlü, “Beşiktaş'ın gelmiş geçmiş en çalışkan başkanı” olduğunu söylediği Ağası Şen için verilen sözlere karşılık Şen'in etrafında neden birleşilmediğini sormuştur.¹¹³ 28 Mart 1971 tarihinde yapılan olağanüstü kongreye de Şen, resen Beşiktaş Jimnastik Kulübü başkanlığından ayrılmıştır.¹¹⁴

2.3. İkinci THY Dönemi ve Özel Sektör Deneyimi

3 Mayıs 1974 tarihinde THY müdürü Remzi Yelman'dan müdürlüğü devralan Şen yeniden Türk Hava Yolları Genel Müdürü olarak görevine başlamıştır.¹¹⁵ Şen, göreve başlama mesajında amacının milli havacılığı çağdaş seviyeye ulaştırmak olduğunu ve bunu yönetim kurulu, sendika, memurlar, işçiler ve bu davaya değer veren

¹⁰² Milliyet, 08 Temmuz 1970, 12.

¹⁰³ Milliyet, 25 Temmuz 1970, 10.

¹⁰⁴ Milliyet, 30 Aralık 1970.

¹⁰⁵ Cumhuriyet, 13 Ocak 1970, 8.

¹⁰⁶ Milliyet, 4 Şubat 1971, 12.

¹⁰⁷ Milliyet, 5 Şubat 1971, 10.

¹⁰⁸ Milliyet, 5 Şubat 1971, 8.

¹⁰⁹ Cumhuriyet 06 Şubat 1971, 8 ve Milliyet, 10 Şubat 1971, 10.

¹¹⁰ Cumhuriyet, 11 Şubat 1971, 8.

¹¹¹ Cumhuriyet, 15 Şubat 1971, 8.

¹¹² Şevket Belgin başkanlığındaki geçici yönetim kurulu üyeliğine Hakkı Yeten, Himmet Ünlü, Selahattin Aksoy ve Cengiz Kap seçilmiştir. Cumhuriyet, 17 Şubat 1971, 8.

¹¹³ Milliyet, 18 Mart 1971, 10.

¹¹⁴ Cumhuriyet, 29 Mart 1971, 8.

¹¹⁵ Ağası Şen'in ikinci kez THY Genel Müdürü olmasında yine geniş çevresi etkili olmuştur. MSP-CHP koalisyon hükümetinin iktidara geldiği 1974 yılında, Başbakan Bülent Ecevit bu görevi Robert Kolej'den yakın arkadaşı olan bürokrat ve Türkiye'nin ilk araştırma bürosu sahibi Nezih Neyzi'ye teklif etmiştir. Kendisine teklif edilen THY Genel Müdürlük görevini, kurum içerisindeki hizipleşme nedeniyle kabul etmeyen Nezih Bey, THY'ye “disiplinli bir hava generali bulmak lazım, çoğu zaten asker kökenli onların dilinden anlayacak biri gerek” düşüncesiyle Ağası Şen'i önermiştir. Nezih H. Neyzi, *Pendik, Devletçilik, Karma Ekonomi, Özel Sektör*, İstanbul: Peva Yayınları, 1987, 73.

herkesin el ele olup güçlerini birleştirmesi ile aynı zamanda iş anlayışı ve disiplinden taviz vermeden başarabileceklerini söylemiştir.¹¹⁶

1973 yılında Arap-İsrail Savaşı yüzünden OPEC ülkeleri, Mısır ve Suriye'nin Batı'ya uyguladığı ambargo, küresel bir krizi tetiklemiştir. Bu durum tabii olarak dünya sivil havacılık sektörüne de yansımıştır. Küresel ekonomik buhranla birlikte Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk Hava Yolları'nın yıllık bilançosunu zararla kapatmasına neden olmuştur. Kurumun tarihinde THY'yi 1956'dan itibaren ilk kez kâra geçiren genel müdür olan Şen'in gelişi bile uluslararası krizin ağır yaşandığı bu dönemde şirketi kâra geçirememiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanan ambargo yedek parça sıkıntısı yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bunu aşmak adına yerli ve milli vizyon örneği olan "*kendi uçağını kendin yap*" kampanyası ilan edilmiş ve bu doğrultuda Türk Uçak Sanayi Anonim Şirketi (TUSAŞ) kurulmuştur. Yine 4 Aralık 1974 tarihinde THY'nin yüzde 50 ortaklığı ile merkezi Lefkoşa'da olan Kıbrıs Türk Hava Yolları kurulmuştur.¹¹⁷ THY genel durumuna bakıldığında filo sayısı 1974 yılında 27, 1975 yılında ise 22'dir. Gelir-gider durumunda 1974'te 129,6 milyon TL¹¹⁸ ve 1975'te 55,7 milyon TL zarar görülmüştür.¹¹⁹ 1975 yılının başında yeniden toparlanma döneminde olan şirket kaybedilen yurtdışı pazarındaki açığını kapatmaya çalışmış, özellikle ucuza uçak kiralama yöntemiyle açık kapatılmaya başlanmıştır.¹²⁰

1975 yılında THY Genel Müdürlüğü'nden ayrılan Şen¹²¹, havacılık tutkusundan vazgeçememiş, 1977 yılında Türk sivil havacılık firması olan Bursa Hava Yolları'nın kurulmasına destek vermiştir. Türk Hava Yolları'nın filosunun gün geçtikçe jet motorlu uçaklara geçiş yapması, jet motorlu bu uçakların iniş ve kalkışlarına elverişli olmayan Bursa Havaalanı'na seferlerin yapılamamasına neden olmuştur. Bursa'nın önemli bir sanayi merkezi olmasının yanı sıra yaz ve kış turizm potansiyeline sahip olması nedeniyle uçak seferlerinin olmaması Ali Osman Sönmez, Ağası Şen ve Suphi İşçen'i harekete geçirmiş ve teknik destekleri ile 1977 yılında 50 milyon liralık sermaye ile Bursa Hava Yolları kurulmuştur.¹²² Şirketin ortakları arasında Bursa Ticaret Odası, Aksoylar, Şenkaya ve Şener Makine gibi Bursa'nın önemli sanayi kuruluşları yer almıştır. Ulaştırma Bakanlığında genel izinleri alan Bursa Hava Yolları, Türk Hava Yolları denetiminde olacak ve ayrıca THY'nin sefer iptali yaşadığı ya da uçmadığı noktalara uçuş yapacaktır. Ön izinleri tamamlayan şirket, uçak ve personel eksikliğini tamamlamak için de çalışmalar yapmıştır. Bursa Hava Yollarına ait ilk uçuş TC- AOS (Ali Osman Sönmez) tescilli ve "Sönmez" isimli uçak ile 16 Mayıs 1977 günü İstanbul Yeşilköy Havalimanına iniş yapmıştır.¹²³ Lakin aynı yıl içerisinde filosundaki Casa tipi uçağın karıştığı kazalar¹²⁴ şirketi zor durumda bırakmıştır. Bununla birlikte eski uçakların bakım ve onarım maliyetlerinin yüksek olması, yakıt fiyatlarının sürekli artışı nedeniyle kurulduğu günden itibaren zarar eden Bursa Hava Yolları 1984 yılının sonunda iflas etmiştir.¹²⁵

¹¹⁶ 50 Yıl, *Dünden Bugüne Türk Hava Yolları*, 150.

¹¹⁷ 75. yılında *Türk Hava Yolları*, 124.

¹¹⁸ Bu zararın 66 milyonu amortisman, 45 milyonu genel sözleşme giderleri ve Kıbrıs Barış Harekâtı giderleri kapsamında değerlendirilirse kâr-zarar hesabında kârda kapattığı bile düşünülebilir. 50 Yıl, *Dünden Bugüne Türk Hava Yolları*, 152.

¹¹⁹ 50 Yıl, *Dünden Bugüne Türk Hava Yolları*, 151.

¹²⁰ 75. yılında *Türk Hava Yolları*, 124.

¹²¹ Ağası Şen, bu sefer CHP'li Ulaştırma Bakanı müstafi Binbaşı Hasan Ferda Güley'in oklarını üzerine çekmiştir. Güley, Ağası Şen'i "büyük sermayenin adamı" olarak itham etmektedir. Güley'e göre Şen'in THY Genel Müdürlük görevlerinde McDonnell Douglas firmasının uçaklarını tercih etmesinin altında, Amerikan firmasının perde arkasındaki Türkiye özel temsilcisi olması yatmaktadır. <https://cerkesfed.org/yazarlar/bezroko-yilmaz/27-mayis-ayaklanmasinda-kafkasyalilar-ii/> Erişim 30.05.2022. Hâlbuki Ağası Şen'in ölümünden yıllar sonra Mete Akyol, Star Magazin'de "*Bir Rüşvet Öyküsü de Bizden...*" başlıklı yazısında Şen'in ikinci THY döneminde McDonnell Douglas firmasıyla 3 DC9 tipi uçağın alımında yaşananların perde arkasını kaleme almıştır. 3 uçak için 10 milyon dolar isteyen McDonnell Douglas firmasına karşılık Ağası Şen 8 milyon dolar verebileceklerinde diretince, firma yetkilileri Ağası Şen ve diğer Türk yetkililere "komisyon" altında rüşvet teklif etmişlerdir. Şen'in Akyol'a anlattığına göre o anda pazarlık taktiğini değiştirerek, uçakların fiyatının indirilmesi yerine "komisyon" adı altındaki rüşvetin arttırılmasını teklif etmiştir. Akyol'un deyimiyile McDonnell Douglas'cular büyük bir keyifle meblağı arttırarak anlaşmanın yapıldığı sanısıyla toplantıya bitirirken Şen, "*şimdi bize teklif ettiğiniz komisyonu uçakların toplam bedelinden düşünüz*", demiştir. Bu meblağ düştükten sonra uçakları 8.25 milyon dolara satmaları gerektiğini söyleyince ise McDouglas'cular bu manevra karşısında biraz da utanarak uçakları Türk tarafının önerdiği 8 milyon dolara THY'ye vermişlerdir. Bkz. Mete Akyol, "Bir Rüşvet Öyküsü de Bizden...", *Star Magazin Dergisi*, Yayın Tarihi Yok. Yine Şen'in ikinci başkanlık döneminde yaşanan kriz nedeniyle uçak yakıtlarını yabancı Shell ve Mobil firmaları yerine daha ucuz olan yerli Petrol Ofisi'nden temin etmek istemesi tepkilere yol açmıştır.

¹²² Kıvanç Hürtürk, *Türkiye'de Ticari Havacılık Tarihi II, Jet Uçaklar Devri: 1967/1993*, İstanbul: Derlem Yayınları, 2016, 289.

¹²³ Hürtürk, *Türkiye'de Ticari*, 290.

¹²⁴ 4 Kasım'daki kazada Yeşilköy Havalimanı'na inerken sol motorunda yangın çıkmış, yine aynı uçağın 21 Mart 1978 tarihinde başka bir seferinde sol pervanesi uçuş esnasında kopmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hürtürk, *Türkiye'de Ticari*, 292-294.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hürtürk, *Türkiye'de Ticari*, 295-297.

2.4. Ağası Şen'in Özel Hayatı ve Dostlukları

2 Eylül 1946 tarihinde öğretmen Cemile Kentli ile hayatını birleştiren Ağası Şen'in, Perrin ve Cüneyt adında iki çocuğu vardır.¹²⁶ Kurmaylık eğitiminin dışında İngiltere'de ve Amerika'da pilotaj eğitimi almasının etkisiyle çok iyi bir İngilizcesi olan Şen, 6 Mart 1961 tarihinde İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in, Esenboğa Havalimanı'nda Devlet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel ile 50 dakikalık görüşmesinde devlet liderlerinin tercümanlığını yapmıştır.¹²⁷ İkinci dil olarak Fransızca bilen Ağası Şen'in, dünyaca ünlü Hollywood aktöründen, İttihat ve Terakki liderlerinden Enver Paşa'nın oğlu Ali Enver'e, CIA mensubu Özbek asıllı Ruzi Nazar'dan, iş adamı Vehbi Koç'a ünlü gazeteci Abdi İpekçi'den Kılıç Ali'nin oğlu Altemur Kılıç'a kadar uzanan farklı mecralarda geniş bir çevresi olmuştur. Oscar ödüllü oyuncu Yul Brynner ile dost olan Ağası Şen, 1962 yılında Cemal Gürsel'in teklifiyle Brynner'in Atatürk'ü canlandırması için arabuluculuk yapmıştır. Lakin film Brynner'in tereddütleri nedeniyle çekilememiş olsa da 70'li yılların sonuna kadar arkadaşlıkları devam etmiştir.¹²⁸

Ali Enver ve Ağası Şen arasındaki arkadaşlığı ise Enver'in 3 Aralık 1971 tarihinde Avustralya'da bir uçak kazası sonucu vefat etmesi üzerine ertesi gün Associated Press'in Sydney bürosu kaynaklı bir haberin Türkiye'de de yayımlanması sayesinde öğreniyoruz. Enver Paşa'nın oğlu Ali Enver'in İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'ye kaçıp, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nde görev alarak Churchill lehine casusluk yaptığı¹²⁹ haberi üzerine Ağası Şen, 15 Aralık 1971 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde "*Ali Enver'in Ölümü Üzerine*" bir köşe yazısı kaleme almıştır. Vefalı bir arkadaşlık örneği gösteren Şen, Harp Okulu'ndan sınıf arkadaşı olan Enver ile 1942 yılında pilotaj eğitimi almak için İngiltere'ye gönderildiklerini, 2 yıl sonra yurda dönerek Merzifon'daki 4. Hava Alayı'nda 3 yıl beraber hizmet ettiklerini dile getirmiştir. Churchill olayına da değinen Şen, dönemin İngiltere Büyükelçisi Rauf Orbay'ın aracılığıyla o dönem Donanma Komutanı olan Churchill'in Çanakkale Deniz Savaşı'nda yenilgiye uğradığı Türk Ordusunun Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın oğluya tanışmak istemesi¹³⁰ nedeniyle bir görüşme olduğunu zikretmiştir. Son olarak Enver'in yüzbaşılıkta iken "birtakım nedenlerden dolayı"¹³¹ istifa ettiğini ve yurtdışına gittiğini söyleyen Şen, silah arkadaşına son vazifesini yapmıştır.¹³²

Ağası Şen, o dönem Türk basınında etkili olan gazetecilerle de yakın ilişkiler kurmuştur. Bu kişilerin ortak noktasının Kafkasya kökenli olmaları dikkat çekicidir. Bu kapsamda Kılıç Ali'nin oğlu Altemur Kılıç, İnönü'nün damadı Metin Toker, anne tarafından Çerkes olan Mete Akyol ve Hıncal Uluç¹³³ sayılabilir. Bunlar arasında Altemur Kılıç ile olanı, Şen'in ölümüne kadar sürmüştür. Washington Büyükelçiliği Müsteşarı Mehmet Baydur ile Basın Ataşesi Altemur Kılıç'ın kavgası esnasında başlayan dostluk, Özbek asıllı Ruzi Nazar'ın Arlington'daki¹³⁴ evindeki dost sohbetlerinde güçlenmiştir.¹³⁵ Altemur Kılıç'ın anılarında anlattığına göre 27 Mayıs'ta Eskişehir'de Demokrat Parti'nin Basın-Yayın Genel Müdürü olması nedeniyle gözaltında iken Ağası Şen ile karşılaşmıştır. Uçuş kıyafetleri içerisindeki Şen'le kucaklaştıktan sonra Şen, "*Kusura bakma Altemur, ihtilal yaptık*", demiş, silahını ve

¹²⁶ Milliyet, 21 Mart 1970, 8.

¹²⁷ Kraliçe II. Elizabeth'in, Orgeneral Cemal Gürsel ile yapmış olduğu görüşmesinde Menderes ve kurmaylarının idam edilmemelerini rica ettiği iddia edilmektedir. <https://odativ4.com/siyaset/kralice-elizabeth-ilk-ziyaretinde-hangi-siyaset-adaminin-idamini-engellemek-istemisti-1305081200-1884> Erişim 30.04.2022.

¹²⁸ Mete Akyol, "Yul'u Kaçırtan Bürokrasi", *Star Magazin*, 14 Mart 1993 ve Ağası Şen-Yul Brynner'in dostluğu için bkz. Milliyet, 21 Mart 1970, 8,10.

¹²⁹ Cumhuriyet, 04 Aralık 1971.

¹³⁰ Bu durumu Şevket Süreyya Aydemir de 5 gün sonra aynı gazetede köşe yazısında doğrulamaktadır. 20 Aralık 1971 tarihli "Asil Bir Arkadaşlık Örneği" başlıklı yazısında Aydemir, öncelikle Ağası Şen'i bu asılsız ama yankı uyandırabilecek iddiaları çürüttüğü için tebrik etmiş, ardından Akdes Nimet Kurat'a dayandırdığı Enver-Churchill görüşmesinde, Türkiye'ye İkinci Dünya Savaşı'na müttefikler lehinde girmesi için tatlı sert baskı yapan Churchill'in Enver'e yakın ilgi gösterdiğini ve "*Senin baban, benim siyasi kariyerimi 20 yıl geriye atmıştır*", dediğini kaydetmektedir. Cumhuriyet Gazetesi, 20 Aralık 1971, Köşe yazısı için bkz. <https://9lib.net/document/eqox94jq-asil-bir-arkadaslik-ornegi.html>, Erişim 21.10.2021.

¹³¹ Ali Enver'in istifa etmesindeki neden Harp Akademisi'nden hocası olan emekli asker Salahattin Tanç'a göre Harp Akademisi'ne birincilikle giren Ali Enver'in "*Osmanlı Hanedanlığı ile ilişkisi olabilir*" savı nedeniyle kurmay olmasının engellenmesidir. Tanç, dönemin Genelkurmay Başkanı Kazım Orbay'ın Ali Enver'in eniştesi olmasına ve birinci sınıfa alınmasına rağmen nasıl böyle bir karar alındığını sorgulamaktadır. Bkz. Salahattin Tanç, *Bir Cumhuriyet Askerinin Anıları*, İstanbul: Doğan Kitap, 2017, 106-107.

¹³² Cumhuriyet, 15 Aralık 1971.

¹³³ Uluç, Mete Akyol'un vefatı üzerine kaleme aldığı yazısında Şen'in THY Genel Müdürü iken üçünün yer aldığı bir anısını anlatmıştır. Şen'den "Ağası Ağa" olarak bahseden Uluç, Mete Akyol'un uçak fobisini yenmesi için Şen'in onu tedavi ettirdiğini ve ilk uçuş tecrübesinde Uluç'un da Akyol'un yanında olmasını istediğini zikretmiştir. Bkz. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/uluc/2016/11/05/milliyetin-metesi-benim-can-kardesim>, Erişim 06.05.2022.

¹³⁴ Ağası Şen'in Hava Ataşeliği yaptığı sırada 2 yıl kaldığı konutu da Arlington'dadır: 476 N. Thomas Street, Arlington, Va. (JA 8-8588). Department of State, *Diplomatic List*, United States Government Printing Office, Washington DC, 1956, 43.

¹³⁵ Murat Yetkin, *Meraklısı için Casuslar Kitabı*, İstanbul: Doğan Kitap, 2018, 330.

radyosunu Şen'e teslim eden Kılıç, ondan Ankara'daki annesine haber vermesini ve onu teselli etmesini istemiştir.¹³⁶

Ağası Şen'in Amerika'da başlayıp hayatı boyunca devam eden bir diğer dostluğu Alparslan Türkeş ile olandır. 27 Mayıs'tan sonraki hizipleşmede sol tandanslı Cemal Madanoğlu ve ekibinin kontrolü eline alması, darbenin radikal ekibi olan 14'lerin 13 Kasım 1960'ta tutuklanmasına neden olmuştur. Bir iddiaya göre o esnada Amerika Birleşik Devletleri'nin Ankara Büyükelçiliği'nde çalışan Ruzi Nazar, Mürted Havaalanı'nda tutulan 14'lerin kurşuna dizileceği istihbaratını almış, bunun durdurulması için önce Gürsel Paşa'nın başyaveri Ağası Şen'i arayarak haber vermiş, ardından üstlerini devreye sokarak Birleşik Devletlerin infazların durdurulması için girişimde bulunmasını sağlamıştır.¹³⁷ İdamların durdurulup, 14'lerin yurtdışına "müşavir" statüsünde gönderilmesinde Birleşik Devletlerin etkisinin olup olmadığı kesin olmamakla birlikte, Gürsel Paşa'nın bu kararı alması üzerinde Ağası Şen'in tesiri açıktır. Zira Şen'in erken emekliye ayrılmasında ona karşı yönetilen en büyük suçlama Devlet Başkanı Cemal Gürsel üzerindeki etkisi olmuştur.

Geniş çevresi ve derin dostluklarına rağmen hiçbir zaman siyasete girmeyen Ağası Şen, hayatının geri kalan kısmında ticari faaliyetlerle ilgilenmiştir. Transtürk Holding başta olmak üzere havacılık, turizm ve sanayi alanında faaliyet gösteren şirketlerin müteveli heyetlerinde yer almıştır.¹³⁸ 12 Şubat 1981 tarihinde henüz 58 yaşındayken mide kanseri nedeniyle hayatını kaybetmiştir. 15 Şubat günü Şişli Camii'ndeki askerî törene dönemin Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Halil Sözer, İstanbul Belediye Başkanı Korgeneral İsmail Hakkı Akansel, Hava Harp Okulu Komutanı Tümgeneral Kemal Yalçın, Türk Hava Yolları Genel Müdürü Yılmaz Sakaryalı katılmıştır.¹³⁹ Ağası Şen'in 27 Mayıs'tan Beşiktaş Jimnastik Kulübü Başkanlığı'na uzanan sıra dışı hayat öyküsü Zincirlikuyu Mezarlığı'nda son bulmuştur.

Sonuç

Türk siyaseti ve toplumsal yaşamında günümüze kadar derin etkileri haiz olan 27 Mayıs darbesinin içinde yer alan Ağası Şen'in hayat hikayesi, o dönem Türkiye'nin de içinde bulunduğu inişli-çıkışlı grafiğe benzemektedir. 27 Mayıs'ta Başbakan Adnan Menderes'i tutuklayan ekibin içinde yer alan Şen, darbenin başarılı olması sonrasında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in yaverliğine getirilerek ödüllendirilmiş, lakin darbeyi yapan ekip arasındaki hizipleşmelerde dışarıda kalması, MBK ve SBK arasında bir taraf olmaması, onun dışlanmasına ve erken emekli edilmesine neden olmuştur. 38 yaşında albaylığa ulaşmış emekli olan parlak bir kurmay subay için, sivil hayata adapte olmanın kolay olmadığını tahmin etmek zor değildir. Zira emekliye ayrıldığı 1961-1963 yılları arasında inzivaya çekilmiş, zamanını ekseriyetle çeşitli dergilerde yazarlık yaparak geçirmiş, İngilizceden tercüme yaparak Türkçeye eser kazandırmıştır.

Askerlik yaşamında 1956-1958 yılları arasında Washington Büyükelçiliği'nde ataşelik yapması hem Türkiye'de hem de Amerika Birleşik Devletleri'nde etkili olan kişilerle dostluklar kurmasını sağlamıştır. Şen'in, Sovyet karşıtı olmasındaki psikolojik etken, Kafkasya göçmeni olmasıdır. Bu durum Soğuk Savaş şartlarında Özbek asıllı ve bir dönem CIA'nın Orta Doğu istasyon şefliğini yapan Ruzi Nazar ve 27 Mayıs'ın etkili askerlerinden, sivil yaşamında ise Milliyetçi Hareket Partisi'nin Genel Başkanı olan Alparslan Türkeş gibi ortak gayeye matuf şahsiyetlerle sağlam dostluklar kurmasından da anlaşılmaktadır. Nejat Eczacıbaşı öncülüğünde "International Executive Service Corps" adlı David Rockefeller'in kurucusu olduğu derneğin Türkiye şubesinde yer alması, buna benzer dostluklarının onun sivil hayatındaki kariyerinin şekillenmesine de etkili olduğunu göstermektedir. Fakat Türk Hava Yolları Genel Müdürlüğü'nden, Beşiktaş Jimnastik Kulübü Başkanlığı'na uzanan süreçte başarılarına rağmen her daim bazı çevreler tarafından hedef tahtasına konulmuştur. Hayatının hem asker hem de sivil döneminde Kara Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir ve Adalet Partisi'nin etkin simalarından Saadetin Bilgiç tarafından mason hatta tarikat mensubu olarak yaftalanmasında çevre ve dostluklarının da olumsuz etkisi bulunmaktadır.

Adnan Menderes'i tutuklayan hava kurmay albay olarak başlayan ve muhtelif şirketlerin müteveli heyeti başkanı ya da üyesi olarak son bulan Ağası Şen'in hayatı, 60-80 arası Türkiye'deki siyasî, iktisadî ve sosyal hayatın bir

¹³⁶ Kılıç'ın anlattığına göre Şen, validesine haber vermiş, Yassıada'da tutukluluğu bittikten sonra da silahını ve radyosunu Kılıç'a geri vermiştir. Altemur Kılıç, *Kılıç'tan Kılıç'a, Bir Dönemin Tanıklığı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, 186, 206-207.

¹³⁷ Yetkin, *Meraklısı İçin*, 344.

¹³⁸ Milliyet, 14 Şubat 1981.

¹³⁹ Milliyet, 16 Şubat 1981.

yansıması gibidir. Onun hem sivil hem de askerî yaşamındaki kırılmalar, Türkiye'nin bu süre zarfındaki dönüşümünden bir kesit sunmaktadır.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

Genelkurmay Başkanlığı, General ve Amiral Ş. Gen. Dosya No: 6.

Resmî Belgeler

Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği, 29660/194 sayılı evrak.

Telif Eserler

50 Yıl, Düünden Bugüne Türk Hava Yolları 1933-1983. Yay-Haz. İlyas Albayrak, İstanbul: Cem Ofset A.Ş, 1983.

75. yılında Türk Hava Yolları, 1933-2008. Yay-Haz Ülkü Karaosmanoğlu, İstanbul: Kesişim Yayıncılık ve Tasarım Hizmetleri, 2009.

Akalın, Cüneyt. *27 Mayıs Bir Devrimdir 50 Yılında 27 Mayıs*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2010.

Akgün, Seçil Karal. *27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1973.

Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam 1950-1964*, Cilt III, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.

Aydemir, Talat. *Hatıratım*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Aydemir, Talat. *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, İstanbul: May Yayınları, 1966.

Bakışık, Şeref. *CHP ile Bir Ömür*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2009.

Batur, Muhsin. *Anılar ve Görüşler, Üç Dönemin Perde Arkası*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985.

Bilgiç, Saadettin. *Hatıralarım*, Ankara: Akasya Kitap, 2007.

Bulut, Sedef. *Muhtıra Sonrası Demokratikleşme Hareketine Örnek Model Olarak 1973 Genel Seçimleri*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2007.

Çelikoğlu, Adnan. *Bir Darbeci Subayın Anıları, 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Department of State, Diplomatic List, United States Government Printing Office, Washington DC, 1956.

Eczacıbaşı, F. Nejat. *Kuşaktan Kuşağa*, İstanbul: Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, 1999.

Erkanlı, Orhan. *Askeri Demokrasi*, İstanbul: Güneş Yayınları, 1987.

Gouzenko, Igor. *Bir Devim Düşüşü*, Çev. Ağası Şen, Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, MEB Basımevi, 1965.

Hitay, İbrahim, Çetin, Erdal. *İhtilallerin Tankçısı Muhtıra ve İhtilal Günlerinin Romanı*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2003.

Hürtürk, Kıvanç. *Türkiye'de Ticari Havacılık Tarihi II, Jet Uçaklar Devri: 1967/1993*, İstanbul: Derlem Yayınları, 2016.

İpekçi, Abdi, Coşar, Ömer Sami. *İhtilalin İç Yüzü*, İstanbul: Uygun Yayınevi, 1965.

Kansu, Günel. *Planlı Yıllar, Anılarla DPT'nin Öyküsü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2004.

Karavelioğlu, Kamil. *Bir Devrim İki Darbe 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*, İstanbul: Gürer Yayınları, 2007.

- Kayalı, Kurtuluş. *Ordu ve Siyaset, 27 Mayıs-12 Mart*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Kılıç, Altemur. *Kılıç'tan Kılıç'a, Bir Dönemin Tanıklığı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.
- Kocaş, Sadi; Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar, 2. Cilt, May Yayınevi, İstanbul,1977.
- Kozlu, Cem. *Bulutların Üstüne Tırmanırken, THY, Bir Dönüşüm Öyküsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- Kuruluşundan Günümüze Hava Kuvvetleri Komutanlarımız*. Ankara: Hava Kuvvetleri Komutanlığı, Merkez Daire Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Neyzi, Nezih H. *Pendik, Devletçilik, Karma Ekonomi, Özel Sektör*, İstanbul: Peva Yayınları, 1987.
- Onuş, Sinan. *Parola: İnkılap 27 Mayıs'ı Yapanlar Anlatıyor*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.
- Örtülü, Erdoğan. *Üç İhtilalin Hikayesi*, İstanbul: Milli Ülkü Yayınevi, 1966.
- Öymen, Örsan. *Bir İhtilal Daha Var 1908-1980*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1987.
- Özdağ, Ümit. *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Kitapları, 2004.
- Seyhan, Dünder. *Gölgedeki Adam*, İstanbul, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul: 1966.
- Şen, Ağası. "Kimsenin Refahta Olmasını İstemezler", *Azerbaycan*, Ankara Aylık Türk Kültür Dergisi, (1966): 171-177.
- Tanç, Salahattin. *Bir Cumhuriyet Askerinin Anıları*, İstanbul: Doğan Kitap, 2017.
- Toker, Metin. *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları 1944-1973 Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1991.
- Tunçkanat, Haydar. *27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye)*, İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1996.
- Ulay, Sıtkı. *General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları, 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına*, İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi, 1968.
- Yalçın, Osman. "Türk Hava Kuvvetleri Tarihinde Hava Okulu ve Harp Okuluna Geçiş Süreci", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 9, 17, (2015): 229-260.
- Yetkin, Murat. *Meraklısı için Casuslar Kitabı*, İstanbul: Doğan Kitap, 2018.

Sürelî Yayınlar

Milliyet

Cumhuriyet

Star Magazin

İnternet Kaynakları

<https://cerkesfed.org/yazarlar/bezroko-yilmaz/27-mayis-ayaklanmasinda-kafkasyalilar-ii/> Erişim 30.05.2022.

<https://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/134976/001640115010.pdf?sequence=3&isAllowed=y> Erişim 21.10.2021.

<https://9lib.net/document/eqox94jq-asil-bir-arkadaslik-orneği.html>, Erişim 21.10.2021.

<https://odatv4.com/siyaset/kralice-elizabeth-ilk-ziyaretinde-hangi-siyaset-adaminin-idamini-engellemek-istemisti-1305081200-1884> Erişim 30.04.2022.

<https://www.gazetevatan.com/yazarlar/ayse-ozgun/koc-grubu-ile-iesc-el-ele-10575>, Erişim 30.04.2022.

<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/uluc/2016/11/05/milliyetin-metesi-benim-can-kardesim>, Erişim 06.05.2022.

<http://www.meteakyol.com.tr/evvel-zaman-icinde/yulu-kacirtan-burokrasi.html>, Erişim 21.10.2021.

HATİCE SEVİNÇ ÇAM

EKLER

Ek-1: Ağası Şen'in mason olmadığına dair Hür ve Kabul Edilmiş Masonlar Derneği Genel Sekreteri Serdar Tezelman imzalı belge.



HÜR VE KABUL EDİLMİŞ MASONLAR
DERNEĞİ
(İSTANBUL - TÜRKİYE)

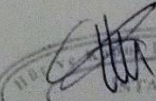
İstanbul, 07 Mart 2023

29600/194

Sayın Hatice Sevinç ÇAM

Hava Kurmay Albay Agasi ŞEN Derneğimiz üyesi olmaması sebebiyle talebiniz uygun bulunmamıştır.

Bilgilerinizi rica ederim.


Serdar TEZELMAN
Genel Sekreter

Nuri Ziya Sokak. 13 Beyoglu 34433 İSTANBUL
Telefon: +90 (0) 212 251 2650 (pbx), Fax: +90 (0) 212 249 4753, www.mason.org.tr, git@mason.org.tr